

Fylkesmannen i Oppland

LANDBRUKSAVDELINGEN

Hjerkinn skytefelt

Fagrapport landbruk

Hjerkinnskytefelt Fagrapport landbruk	Rapportnr.: 4/2015
	Dato: 03.02.15
Forfatter(e): Ivar Lorentzen	Faggruppe: Landbruk
Prosjektansvarlig: Line Andersen	Område: Lesja og Dovre kommuner
Finansiering: Fylkesmannen i Oppland	Antall sider: 31
Emneord: Brukerinteresser, landbruk, beitebruk, beitelag, historikk, verneplanarbeid, Dovrefjell, Hjerkinnskytefelt	ISSN-nummer: 2387-211X ISBN-nummer: 978-82-93078-67-8
Sammendrag:	
<p>I forbindelse med arbeidet med vern av tidligere Hjerkinnskytefelt utarbeides det ulike fagrapporter. Denne rapporten tar for seg landbrukets bruk av området, spesielt bruken av området som utmarksbeite. Rapporten inneholder oversikt over den historiske bruken av området, og bruken av området i dag. Videre er det tatt med en gjennomgang av gjeldende lovverk samt eiendomsrett og bruksrett til området. Betydningen av å fjerne veger i tråd med prosjektplanen for naturrestaureringsprosjektet er også beskrevet ut fra at dette er en del av dagens status for området.</p> <p>Utredningsområdet er avgrensa til tidligere Hjerkinnskytefelt med en utvidelse sør for skytefeltet ned mot jernbanen. Utredningsområdet er på til sammen 179 km² og ligger i kommunene Lesja og Dovre.</p> <p>På bakgrunn av vegetasjonskartlegging som er gjort i området, er det gjort et estimat over beitegrunnlag og beiteverdi. Beiteressursene i skytefeltet tilsvarer ca 880 dekar fulldyrka jord nede i bygda.</p> <p>I dagens landbruk stilles det store krav til effektiv og rasjonell drift. Området er stort, men på grunn av eksisterende veinett er det i dag forholdsvis lett tilgjengelig. Dette har stor betydning i forbindelse med tilsyn og sanking. I dagens jordbruk er tiden minimumsfaktor for de fleste gardbrukere. I Lesja og Dovre har de fleste gardbrukere en eller annen form for arbeid utenom bruket. Å kunne bruke veinettet er avgjørende for et effektivt og rasjonelt tilsyn. Et effektivt og godt tilsyn er svært viktig for god dyrevelferd. Området ligger innenfor forvaltningssonen for jerv, noe som medfører krav om utvidet tilsyn med beitedyrene. Ved eventuell godkjenning av skadefelling av rovdyr i området, vil rask adkomst til området ved bruk av veinettet være avgjørende for utfallet.</p> <p>Utredningsområdet er et godt beiteområde med lange tradisjoner. Beitegrunnlaget i området er ikke utnyttet fullt ut, og det er beitegrunnlag til langt flere dyr enn det som er i dag.</p> <p>For beitebrukerne er veistrekningen fra Hjerkinnskytefelt og inn til Grisungen den mest brukte i beitesesongen 2014. Men også hele Store Ringvei har vært viktig i forbindelse med tilsyn. Fjellstyrene og SNO har relativt få turer og i hovedsak langs Snøheimvegen for andre formål. I tillegg har Dovre Fjellstyre hatt mange turer til Rolstadsetra i forbindelse med storfeprosjektet.</p> <p>For mange av beitebrukerne vil en enkel adkomst til området være avgjørende for om de i framtiden vil kunne nytte området som sommerbeite. Å flytte besetningene til andre beiteområder vil i de fleste tilfeller være vanskelig.</p> <p>Landbruket er ei viktig næring i både Lesja og Dovre kommune, og kommunene har forholdsvis få alternative arbeidsplasser.</p> <p>Rapporten vil sammen med de andre fagrapportene være grunnlagsdokumentasjon for det videre arbeidet med verneplanen.</p>	
Referanse: Fylkesmannen i Oppland 2015, Hjerkinnskytefelt, fagrapport landbruk. Rapport 4/2015, 31 s.	
Forsidebilde: Foto Ivar Lorentzen	

Forord

Fagrapport landbruk er utarbeidet som et ledd i verneprosessen for Hjerkins skytefelt. Denne skal sammen med andre fagrapporter være grunnlagsdokumenter for den videre prosessen. Rapporten tar for seg områdets betydning for landbruket, og da spesielt som utmarksbeite.

Landbruket er ei svært viktig næring både i Dovre og Lesja kommune. Ikke bare er antallet sysselsatte direkte i landbruket høyt i disse kommunene, men også mye av næringslivet ellers i kommunene er avhengig av et sterkt og aktivt landbruk.

På grunn av klima er grovforproduksjon og husdyrhold basert på grovfor de viktigste produksjonene. Tilgang på utmarksbeite er en svært viktig innsatsfaktor for å kunne opprettholde et robust og levedyktig landbruk i disse kommunene.

De fire overordnede målene for norsk landbruks- og matpolitikk er Matsikkerhet, Landbruk over hele landet, Økt verdiskaping og Bærekraftig landbruk. Viktige delmål er:

- Produsere og sikre tilgang til maten forbrukerne etterspør
- Balansert geografisk utvikling i landbruket
- Robust og effektivt landbruk
- Lønnsom utnyttelse av gårdens samlede ressurser
- Ivareta landbrukets kulturlandskap
- Bærekraftig bruk av og vern om landbrukets areal og ressursgrunnlag

Det er videre et klart ønske fra regjeringen om å øke matproduksjon i Norge. En god utnyttelse av utmarka og de beiteressursene en finner her, vil være avgjørende for å nå målet.

Rapporten forsøker å gi et bilde av bruken av området i dag, med de muligheter og begrensninger som framkommer ved en eventuell endring av rammebetingelsene for utnyttelse av området ved et eventuelt vern.

De viktigste bidragsyterne til rapporten har vært beitebrukerne i området og administrasjon i de to berørte kommunene. I tillegg har flere enkeltpersoner bidratt med faktaopplysninger og historikk. En stor takk til disse!

Anders Prestegarden
Landbruksdirektør
Fylkesmannen i Oppland

Fagrappport landbruk

Hjerkinn skytefelt

Innholdsfortegnelse

Forord	4
1. Innledning	6
1.1 Bakgrunn og formål	6
1.2 Innhold og avgrensning	6
2. Områdebeskrivelse	7
2.1 Klima	7
2.2 Geologi	8
2.3 Vegetasjon	9
2.4 Beitekapasitet	12
3. Eiendomsrett og bruksrett	13
4. Historisk bruk av området	14
5. Status	15
5.1 Utviklingstrender	15
5.2 Dagens bruk av området	18
5.2.1 Jora Beitelag	18
5.2.2 Reindølen Beitelag	27
5.3 Beiteforsøk storfe – Forsvarsbygg	28
6. Oppsummering	29
6.1 Betydningen av å fjerne veger	29

1. Innledning

1.1 Bakgrunn og formål

Stortinget vedtok i 1999 å legge ned Hjerkins skytefelt. Området skal tilbakeføres til naturlig tilstand og innlemmes i de eksisterende verneområder. I 2001 startet arbeidet med kommunedelplan etter plan- og bygningsloven, verneplan etter naturvernloven og Forsvarets planlegging for sanering og opprydding for Hjerkins skytefelt. Fylkesmannens naturrestaureringsplan med justeringer etter høring ble sendt fra Miljøverndepartementet til Forsvarsdepartementet i 2005 og utgjør grunnlaget for naturrestaureringsprosjektet Forsvarsbygg nå gjennomfører. Fjerning av Snøheimvegen og øvrige veger i skytefeltet ligger inne i prosjektet. Imidlertid ble Snøheimvegen senere skilt ut i en egen prosess etter at det ble reist spørsmål om å beholde vegen i Stortinget høsten 2007.

Forsvaret startet nedtrappingen av bruken av Hjerkins skytefelt i 2006. I 2008 var all militær aktivitet avsluttet. Samtidig startet Forsvarsbygg arbeidet med å tilbakeføre området til sivile formål. Arbeidet ble delt inn i to faser, fase 1 fra 2006 til 2012 og fase 2 fra 2013 til 2020. Forsvarsbygg sitt mål for fase 2 er:

”Hjerkins skytefelt skal tilbakeføres til en tilstand som gjør at området blir en naturlig del av det nasjonale og internasjonale verneverdige høyfjellsøkosystemet på Dovrefjell, med alle høyfjellsøkosystemets funksjoner og opplevelseskvaliteter. Området skal ryddes slik at det blir sikkert for allmenn ferdsel.”

Fylkesmannen i Oppland har hatt som oppgave å følge opp planprosessene ifm. tilbakeføring av Hjerkins skytefelt i påvente av framtidig vern, og i 2013 fikk Fylkesmannen i Oppland, gjennom embetsoppdraget, i oppgave å starte opp verneplanarbeidet.

Stortinget vedtok gjennom behandlingen av statsbudsjettet for 2014 å opprettholde forsøksordningen med stenging av Snøheimvegen for privatbiler og videreføre bruk av skyttelbuss inn til Snøheim i perioden 2014-2017. Endelig avgjørelse om Snøheimvegen ble utsatt til 2017. Stortinget vedtok samtidig at de andre veiene i området skal saneres som forutsatt, i tråd med prosjektplan for naturrestaureringsarbeidet.

Melding om oppstart av verneplanarbeidet for Hjerkins skytefelt ble offentliggjort 1.7.2013.

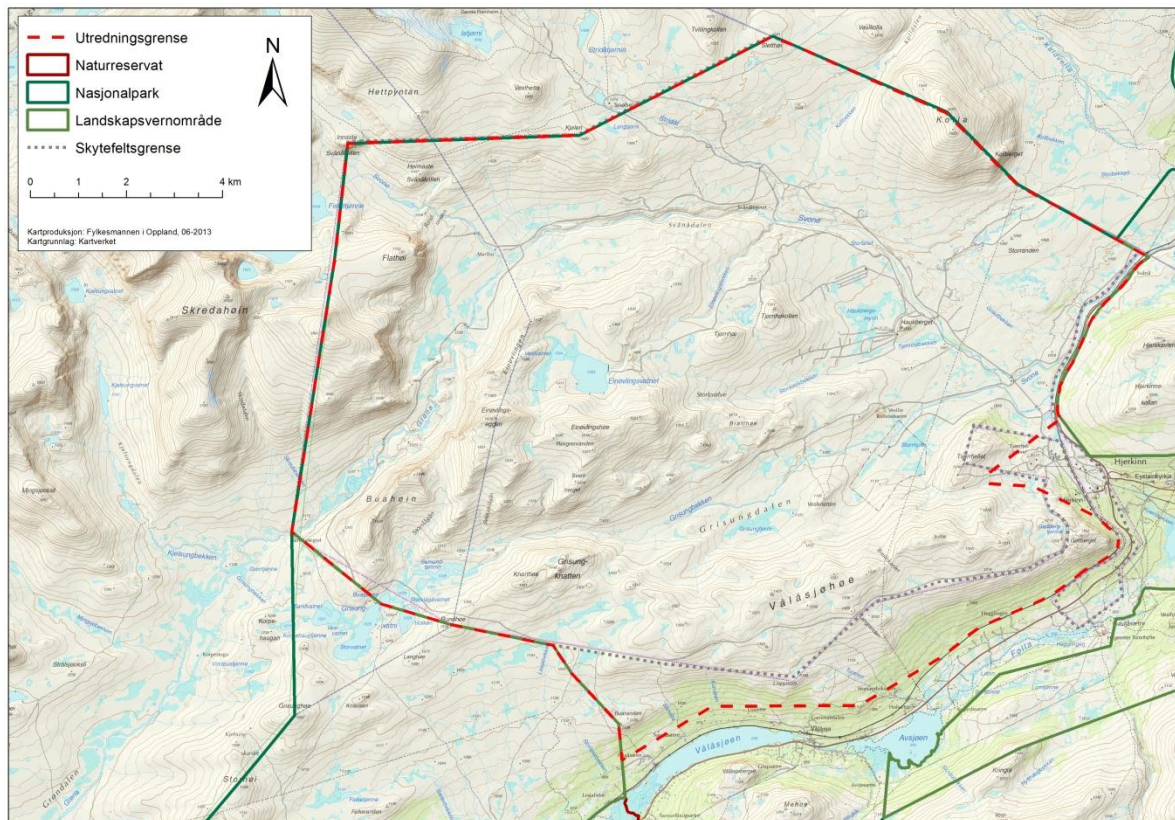
1.2 Innhold og avgrensning

Denne rapporten beskriver landbrukets bruk av området, litt historikk, naturgitte forutsetninger og muligheter og begrensninger. Området nyttes i hovedsak som utmarksbeite, i dag spesielt for sau. Men tidligere ble området også bruk til beite for storfe. Videre beskriver rapporten aktivitet i området som følge av beitebruken, som for eksempel behov for transport/motorferdsel ved sanking, oppsyn i beitesesongen, utkjøring av saltstein, bruk av tilsynsbuer og bruk av og behov for samlekvær.

Rapporten beskriver ikke forhold rundt andre landbruksrelaterte aktiviteter som jakt, fiske, bærsanking og uttak av ved.

2. Områdebeskrivelse

Utredningsområdet ligger i Lesja (20 %) og Dovre (80 %) kommuner og omfatter i hovedsak de arealene som Forsvaret tidligere har nyttet som skytefelt. I tillegg omfatter utredningsområdet naturområdene sør for skytefeltet ned mot jernbanen. Hele utredningsområdet er på 179 km², mens selve skytefeltet er på 165 km².

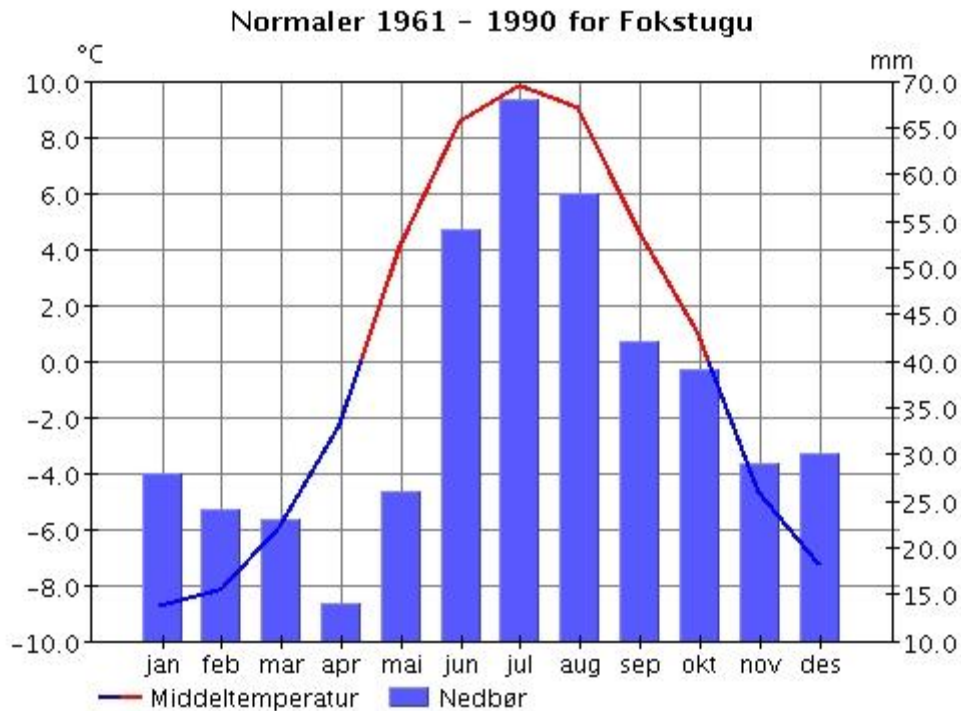

Figur 1: Kart over utredningsområdet.

2.1 Klima

Området er typisk høyfjellsområde som ligger mellom ca. 950 moh. og 1900 moh. og har et kontinentalt klima med lite nedbør og kalde vintre. Middeltemperaturen for januar ligger ned mot -9°C og for juli i underkant av +10°C. Årsmiddeltemperaturen for målestasjon Fokstugu er -0,1°C.

Normal årsnedbør for målestasjon Fokstugu er på 435 mm (eKlima.no). Størstedelen av nedbøren kommer i sommerhalvåret i vekstsesongen. En vil ha avtagende nedbør jo lenger øst en kommer, slik at en innen for utredningsområdet trolig får noe mindre nedbør enn på målestasjon.

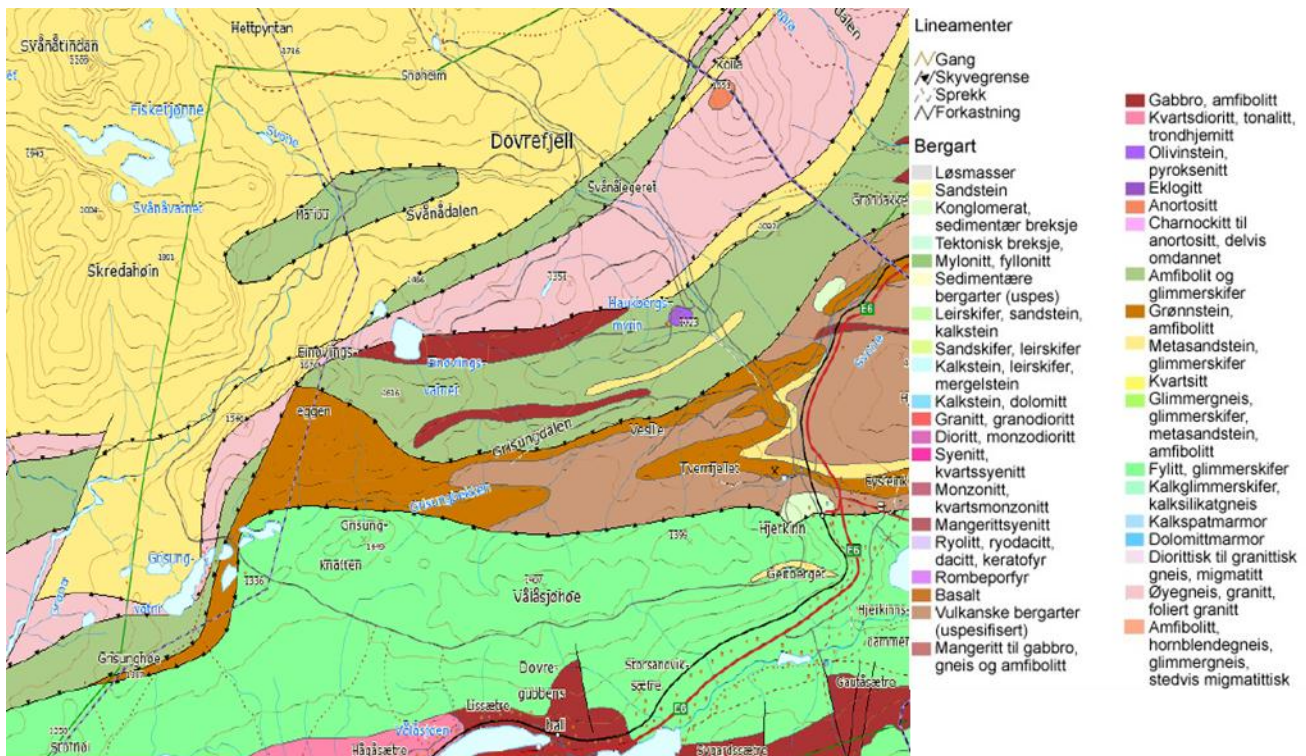

Figur 2: Middeltemperatur og nedbør for Fokstugu målestasjon 1961 – 1990. Kilde: www.eKlima.no

2.2 Geologi

Berggrunn består i hovedsak av omdanna sedimentære bergarter fra kambrisk til ordovicisk tid, og hører med til Trondheimsfeltet. Bergartene fyllitt, glimmerskifer, grønnstein og sandstein er de mest utbredte. Dette er bergarter som er næringsrike og som lett forvitrer. Dette gir et godt grunnlag for plantene som vokser her. Lengst nord i utredningsområdet, mot Snøhetta, er det større innslag av sandstein og kvartsitt. Dette er mer næringsfattige bergarter som gir dårligere grunnlag for plantene.

Morenedekke i området er vekslende i tykkelse. I de høyereliggende områdene er dekket i hovedsak tynt og består av grovere materiale, mens det i dalsøkkene og de lavere områdene er tykkere og sammensatt av mer finkornet materiale. Her finnes også store avsetninger fra breelver og bredemte sjøer, og det fins flere kvartærgeologiske interessante forekomster som for eksempel drumline ved Haukberget og elvelandskapet i Grøndalen.

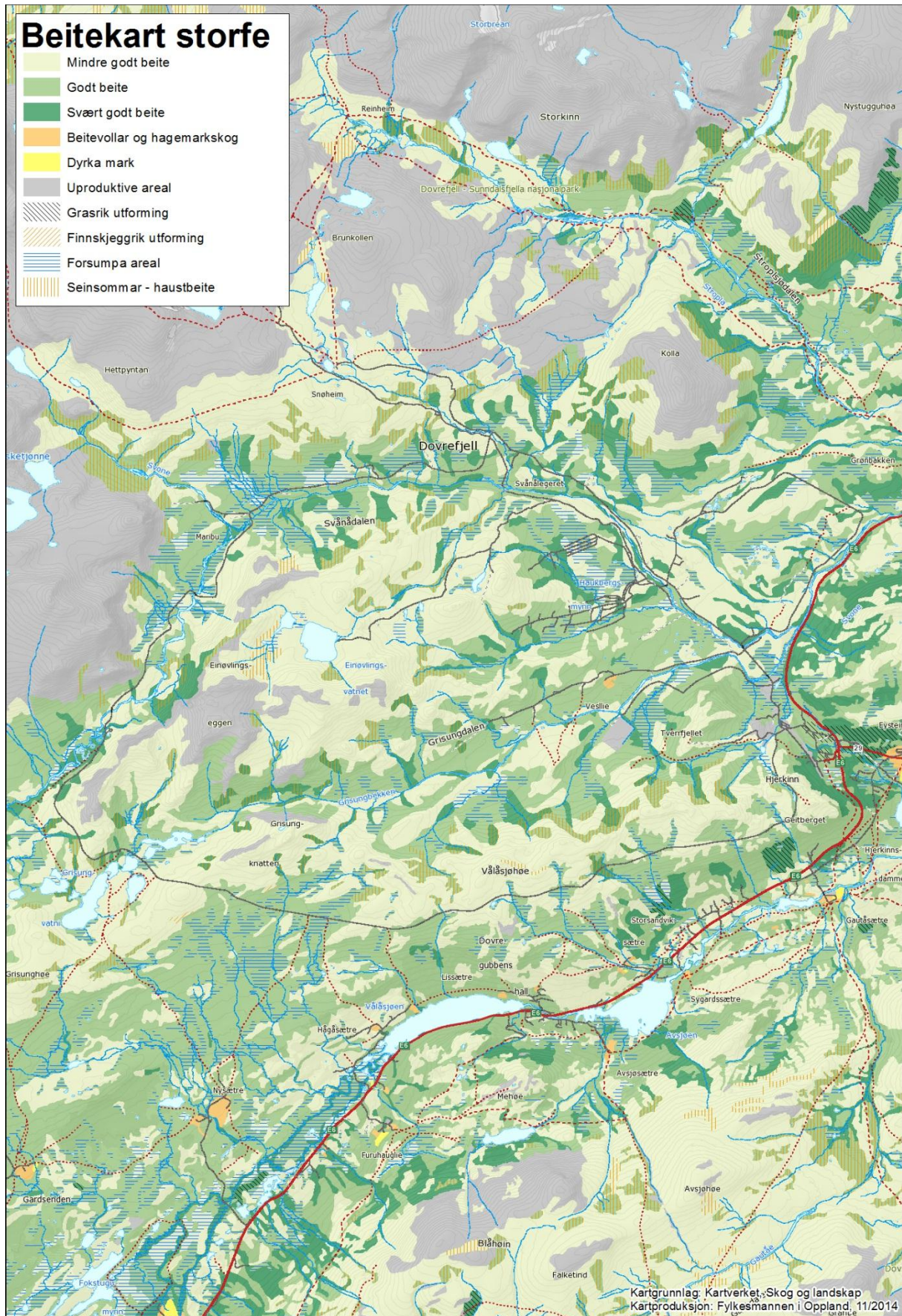
Figur 3: Geologisk kart over utredningsområdet. Kilde: www.ngu.no

2.3 Vegetasjon

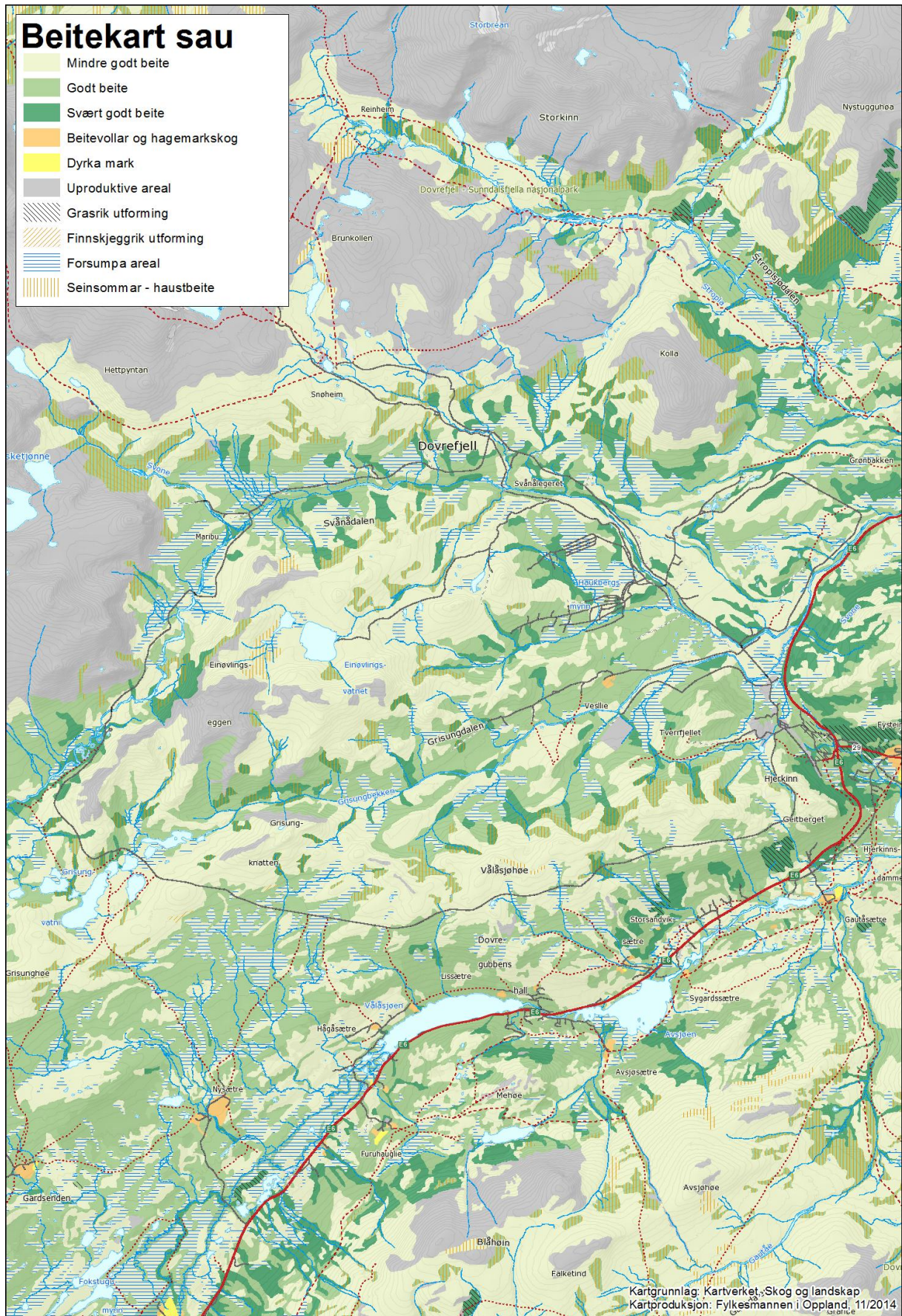
Det har vært foretatt vegetasjonskartlegging i hele Dovre kommune (Rekdal, 1998). Vegetasjon er i hovedsak bestemt av klima, og vil endre seg fra sør til nord og fra lavland til høvfjell (Rekdal og Larsson, 2005). Innenfor utredningsområdet finner vi stort sett fire vegetasjonssoner eller vegetasjonsregioner. Områdene lengst sør i utredningsområdet, langs jernbanelinja og rundt Hjerkin stasjon, ligger i Nordboreal region. Her dominerer fjellbjørkeskogen og øvre grense er satt ved den klimatiske skoggrensa, ca 1000 til 1150 moh. Går vi høyere opp kommer vi inn i lavalpin region. Den kjennetegnes med at vi er inne på snaufjellet, men området er dekt med vegetasjon og en kan finne store myrområder. Mesteparten av utredningsområdet ligger innenfor denne sonen. Høyere opp kommer en til mellomalpin region hvor det ikke dannes myr, og busker og lyngvekster bare finnes sporadisk. De høyeste toppene, over ca 1600 moh. og hvor sammenhengende vegetasjonsdekke mangler, ligger i høg-alpin region.

De ulike plantearter, plantebestand, stiller ulike krav til tilgang på vann, temperatur og tilgang på næring. På bakgrunn av hvilke plantearter som finnes, kan en dele inn områder etter vegetasjonstyper. På bakgrunn av disse opplysningene utarbeides et vegetasjonskart for området.

De ulike vegetasjonstypene har ulik verdi som utmarksbeite avhengig av hvor stor produksjon av beiteplanter det er, næringsverdien i plantene og hvor god dyrene kan utnytte plantemassen. Hvor godt beitedyra utnytter beiteområdet er også avhengig av beitevaner, tilgjengelighet, vær-situasjon, fordeling av vegetasjon i høydesoner m.v. Med vegetasjonskartet som grunnlag, kan en utarbeide et beitekart. Normalt deler en inn et beitebrukskart inn i fire soner, uproduktivt areal, mindre godt beite, godt beite og svært godt beite. De ulike beitedyra har ulik "matseddel", ulik krav til topografi og ulikt krav til fôropptak. Av den grunn utarbeides det beitebrukskart spesifikt for sau eller storfe.

Figur 4: Beite for storfe. Kilde: www.skogoglandskap.no

Figur 5: Beite for sau. Kilde: www.skogoglandskap.no

Innenfor utredningsområdet er det liten forskjell mellom beitekvaliteten for sau og storfe. I hovedsak ligger forskjellen i at grasmyrene i området er klassifisert som bedre beite for storfe enn for sau.

2.4 Beitekapasitet

På bakgrunn av vegetasjonskartet for området, har Selsjord (2002) satt opp en fordeling av arealene med ulik beiteverdi for storfe og sau innenfor skytefeltet.

Beiteklasse	Storfe		Sau	
	Km ²	%	Km ²	%
Mindre godt beite	65,3	40	77,0	47
Godt beite	66,0	41	54,3	33
Svært godt beite	14,7	9	14,7	9
Ikke beite	17,1	10	17,1	10
Sum beiteareal	163,1		163,1	

Tabell 1. Fordeling av areal med ulik beiteverdi for sau og storfe i Hjerkinnskytefelt (Selsjord 2002)

I tabellen er arealtallene korrigert for tilleggssymbol som er brukt i vegetasjonskartet. For eksempel er vegetasjonstyper med tilleggssymbol for mer enn 50 % dekning av bart fjell eller blokkmark senket en beiteklasse. Det samme gjelder rishei med over 50 % lavdekning. Halvparten av tørrgrasheia som ikke har lavdekning er regnet som godt beite. Forskjellen i beiteverdi for sau og storfe ligger i hovedsak i at grasmyrer er lavere klassifisert for sau.

Gjennom beitekapasiteten for et beiteområde prøver en å fastslå hvor mange dyr området kan gi beite til. Det finnes i dag lite forskning på beiteverdien i de ulike vegetasjonstypene, men det ble gjort en undersøkelse på fjellbeite på Østlandet (Selsjord 1966) der en fant at middelavkastningen var 3 – 4 f.e./dekar. I en tilsvarende undersøkelse på skogsbeite (Bjør & Graffer 1963) fant en at sau kunne ta opp ca. 11 f.e./dekar ved 120 dagers beitesesong og storfe og ca. 8 f.e./dekar ved 80 dagers beitesesong. På bakgrunn av beitegranskingene som Selskapet for Norges Vel gjennomførte på 40- og 50 tallet, beregnet Tveitnes (1949) antall dyr det var beite til på ulike beitekvaliteter. Det har vist seg i ettertid at disse tallene er godt egna dersom en legger til grunn nyttbart beite og et gjennomsnittlig fóropptak på 1 fórenhet per dyr per dag gjennom beitesesongen i en flokk med normal fordeling av søyer og lam.

Kvalitet	Sau pr. dekar	Dekar pr. sau	Fóropptak i f.e. pr. dekar		
			80 dager	100 dager	120 dager
Mindre godt beite	33-54	30-19	2,6 - 4,3	3,3 – 5,4	4 – 6,5
Godt beite	55-76	18-13	4,4 – 6,1	5,5 – 7,6	6,6 – 9,1
Svært godt beite	77-108	13-9	6,2 – 8,6	7,7 – 10,8	9,2 - 13

Tabell 2. Beitekapasitet for sau (samla tall slepte dyr) på fjellbeite med ulik kvalitet, bearbeidet etter Tveitnes (1949)

Selsjord (2002) har gjort et anslag over nyttbart beite i Hjerkinnskytefelt. Hun har kun tatt med de arealene som ligger i beiteklassene godt beite og svært godt beite. Dette utgjør for Hjerkinnskytefelt totalt 81 km². Tar en bare med de arealene som er egnet for sau, er det nyttbare beitearealet 69 km². Setter man beiteverdien for arealet i gjennomsnitt til godt beite, og bruket 60 sau pr. dekar som et

passende dyretall, får en at et beiteareal på 81 km² gir beitegrunnlag til 4900 sau eller saueenheter. Deler av dette arealet er grasmyr, og vil hovedsak kun bli nytta av storfe. For å få maksimal utnyttelse av beiteressursene er det en forutsetning at det beites med både sau og storfe i området. Avhengig av rase, alder og sammensetning av flokken, vil fôropptaket for storfe variere en del. For ungdyr rasen NRF vil 5 fôrenheter per dag og dyr være passende (Rekdal 2010).

Utredningsområdet er noe større en Hjerkinnskytefelt, og innenfor hele utredningsområdet vil det trolig være nyttbart beite til over 5000 saueenheter. For å utnytte beitet best mulig, er det en forutsetning at det er samarbeide med storfe og sau. En vil uansett ikke kunne utnytte beitepotensialet fullt ut. I tillegg vil både moskus og villrein nytte de samme beiteområdene.

Tallene er noe usikre, men det vil uansett være beitegrunnlag for langt over det dyretallet som i dag nytter området.

Tar en utgangspunkt i at beitesesongen er 80 dager og at kraftfôrprisen er kr 3,85 pr f.e., vil den totale verdien av beiteressursene i skytefeltet utgjøre ca. 1,5 mill. kr i året.

I følge effektivitetskontrollen er den gjennomsnittlige grovforavlingen i Lesja og Dovre på 446 f.e. Ut fra avlingsnivået i Lesja og Dovre vil den totale beiteressursen i skytefeltet tilsvare ca 880 daa fulldyrka jord.

Sammenligner en beitekvaliteten i utredningsområdet med de omkringliggende fjellområdene, finner en at beitekvaliteten i hovedsak er klart bedre i utredningsområdet. Dette skyldes i hovedsak at en i utredningsområdet har mer næringsrik berggrunn og at de omkringliggende områdene ligger høyere over havet.

3. Eiendomsrett og bruksrett

Det meste av utredningsområdet ligger i Dalsida statsallmenning og Dovrefjell statsallmenning. Lesja Fjellstyre og Dovre Fjellstyre forvalter dette området. Grensen mellom disse statsallmenningene er ikke avklart, og for grenseområdet mellom disse to statsallmenningene har fjellstyrene inngått en egen avtale for forvaltningen, «gråsonavtalen».

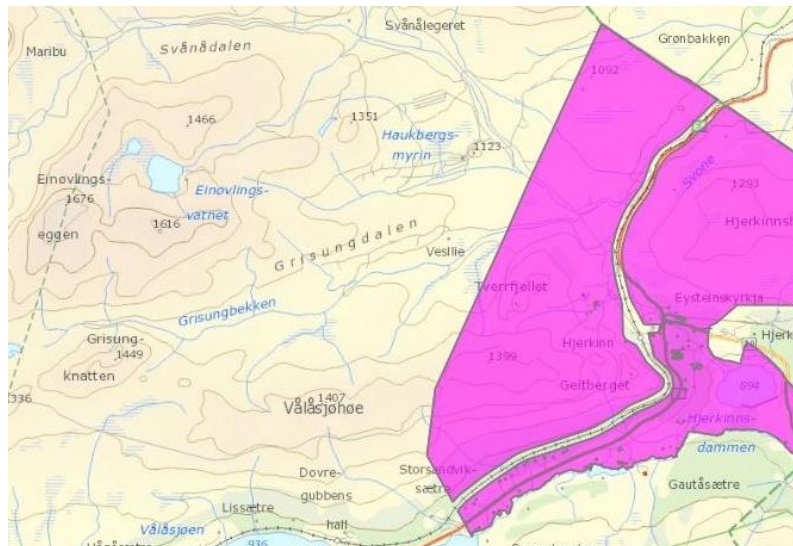
I statsallmenning er det Fjelleva som regulerer beiteretten. § 2 i Fjelleva omhandler hvem som har rett til allmenningsbruk. Her står det blant annet: *”Rett til allmenningsbruk ligg til bygd eller grend som frå gamal tid har hatt slik rett. Retten skal kunne nyttast på ein måte som til kvar tid er i samsvar med rasjonell bruk, og som er naturleg etter tida og tilhøva”*.

Og vidare: *”Rett som er knytta til jordbrukseigedom kan berre utnyttast så langt det skjer i tilknytning til drifta av eigedomen som jordbruk, og så lenge eigedomen vert driven som jordbruk.”*

§ 15 i Fjelleva omhandler beiteretten. Her står det følgende: *”Jordbrukar med beiterett i statsallmenning har rett til å beite med så stor buskap som han kan vinterfô på eigedomen. Fjellstyret kan samtykkje i at det vert beita med større buskap enn nemnt i første stykket, når det kan skje utan skade for andre bruksrettshavarar. Så langt det i allmenningen er beite som ikkje vert nytta av bruksrettshavarane, kan fjellstyret under tilsvarande føresetnader gjere vedtak om å gje andre - også utanbygdsbuande - rett til å nytte dette beitet, på vilkår som vert fastsette ved avtale. Tvist om beiting som nemnt i andre og tredje stykket vil vere til skade for nokon bruksrettshavar, vert avgjort ved skjøn”*.

Rett til allmenningsbruk ligger i følge fjelloven til bygd og grend som fra gammelt av har hatt slik rett. En vil i denne rapporten ikke gå nærmere inn på spørsmålet om hvem som har beiteretten i statsallmenningene.

I tillegg til statsallmenning, er det et område i østlige deler av utredningsområdet som forvaltes av Statskog. Det er Hjerkinn utmåling som har gnr.1 bnr.1 i Dovre. Dette er et areal som tidligere er fradelt fra Hjerkinn fjellstue. Her har i følge Statskog bare Hjerkinn fjellstue, samt to små husmannsbruk i Follidal, begrenset beiterett. Som det fremkommer har medlemmene i Jora beitelag i utgangspunktet ikke beiterett i dette området, men utøver såkalt streifbeiting.

Figur 6: Kart Hjerkinn utmåling. Kilde: <http://www.innlandsgis.no/>

Uttrykket streifbeiting blir vanligvis brukt om beiting på tvers av eiendomsgrenser. Dette er ikke noen lovfestet rettighet, og selv om flere avsagte dommer har tatt opp streifbeiting, er dette begrepet langt fra klarlagt. Imidlertid har Høyesterett i Feiring-saken fra Eidsvoll kommune satt opp noen kriterier for streifbeiterett (Rt-1990-1113):

- Dyreeier skal ikke betale for det gresset som høstes i naboens utmark ved streifbeite.
- Grunneier kan selv begrense beitingen ved gjerdehold. Grunneier kan også ta i bruk eiendommen til andre formål selv om dette hindrer beiting. Den som har streifbeite kan ikke kreve erstatning for tapet av en streifbeiterett.
- Streifbeiting fritar for vokteplikten¹.
- Dyrene må slippes i et område der dyreeieren har beiterett.
- Streifbeiting er en rett som ikke kan utnyttes systematisk.

(¹Eier eller innehaver av husdyr skal sørge for at husdyr ikke kommer inn på områder der de ikke har rett til å la dyrene oppholde seg.)

4. Historisk bruk av området

Området har vært nyttet som beiteareal for husdyr i lang tid, trolig alt fra 1700-tallet. Området hadde godt beite, og det var ingen som hadde setre inne i området. Det var derfor velegnet som beite for ungfø og okser, og ble nyttet både som sommerbeite for besetninger fra bygda og som beite for fedrifter. Fedriftene ble ført til fots til sommerbeite i fjellet, blant annet til Dovrefjell, for ut på høsten å bli drevet til flatbygdene eller byene og solgt som slakt eller livdyr. Omfanget var økende fra midt på 1800-tallet til ca. ved århundreskiftet. Da kunne det være opp til 8 – 10 fedrifter i området.

De som lå med buskap i området hadde behov for steder å overnatte. Det ble derfor tidlig bygget steinbuer o.l. for gjeterne der de kunne gjete buskapen fra. Disse ble lagt til de beste beiteområdene.

Det ble etablert mange like felæger i området. I Årbok for Gudbrandsdalen 1951 (Rolstad & Lyftingsmo 1951) er det nevnt opp hele 9 felæger i området.

De største og mest brukte felægrene var nok Svånålægeret, Skredalægeret og Koll-lægeret. Siste året felægrene var i bruk var trolig rundt 1957. Det kan nok være flere årsaker til at det ble slutt storfebeite, men viktigst var nok at den militære aktiviteten i området økte.

I hovedsak var det okser og kviger som blei slept på beite her, men både sau, værer og hester var ofte med i flokken. I følge Allmenningsprotokollen kunne det i Svånådalen og Grøndalen på det meste være samlet opp til 600 storfe. I tillegg trakk det inn beitedyr fra omkringliggende setre inn i området.

På 60-tallet skjedde det en stor endring i landbruket. Mange av setrene ble lagt ned og melkekua forsvant fra fjellet. En del gardar sluttet og med ku og begynte med sau. I tillegg økte sauebesetningene i størrelse. Dette skjer samtidig med at det ikke lenger beiter storfe i området. Sauetallet økte stadig utover på 60- og 70- tallet, og sauene begynte å trekke lenger og lenger inn i fjellet, og overtar til slutt beiteområdene i skytefeltet.

Utmarksbeite var svært viktig for sauebrukerne i området, og da ordninga med Organisert beitebruk ble etablert i 1970, var de noen av de første som organiserte seg.

Vesllie var det opprinnelig et felæger. I 1871 startet Ole Rolstad arbeidet med å oppføre egen seter her, Rolstadsetra. Siste året setra var i drift var i 1959. Det var og trolig siste året det var organisert beite med storfe i området. Det ble og etablert ei seter til ved Vesllie, Bentdalssetra. Den ble utvist i 1931. Begge setrene ble avhenda i 1960.

5. Status

5.1 Utviklingstrender

Som i resten av landet, er det en nedgang i antall aktive bruk i kommune Lesja og Dovre. Selv om andelen sysselsatte i landbruket fortsatt er høy, spesielt i Lesja, er dette en utvikling som bekymringsfull. Men det er fortsatt mange som satser innen landbruksnæringen og investeringsviljen er stor. Dette tyder på at det er mange som har tro på næringen også i framtiden.

	2008	2009	2010	2011	2012
Lesja	257	239	245	213	190
Dovre	183	169	159	139	140

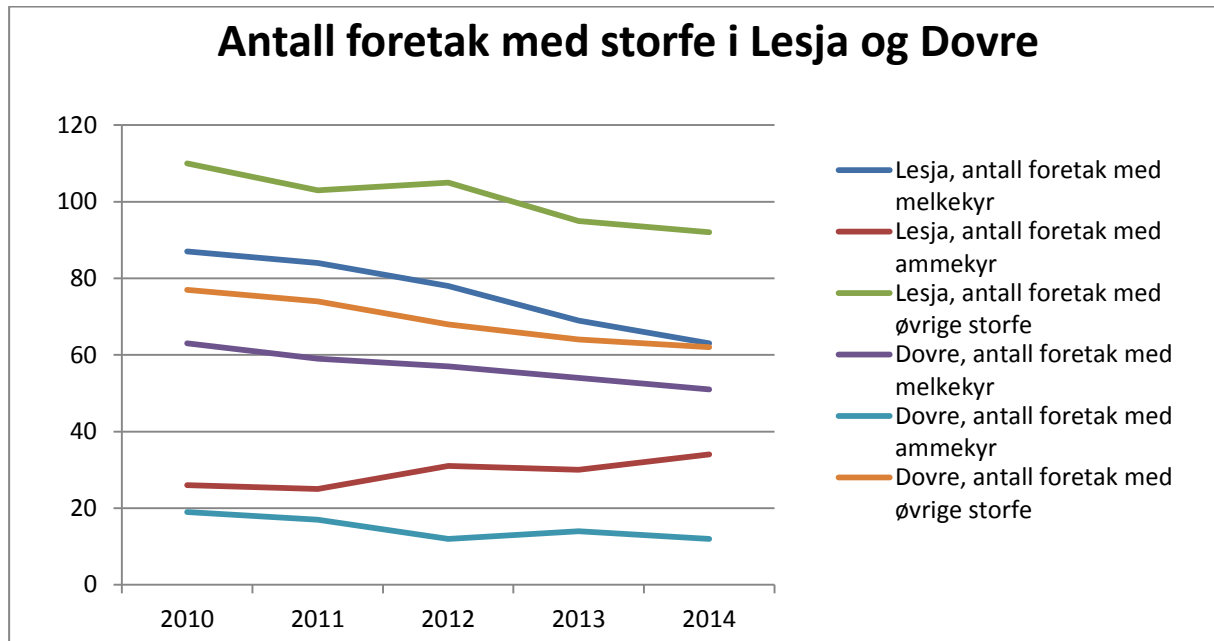
Tabell 3. Antall sysselsatte i jord- og skogbruk. Kilde: SSB

Antallet foretak med sau i Lesja har vært ganske konstant i perioden 2010 til 2014. Sauetallet i samme periode har økt som en følge av større besetninger. I Dovre har vært en nedgang både i antall foretak og antall vinterføra sau i denne perioden.

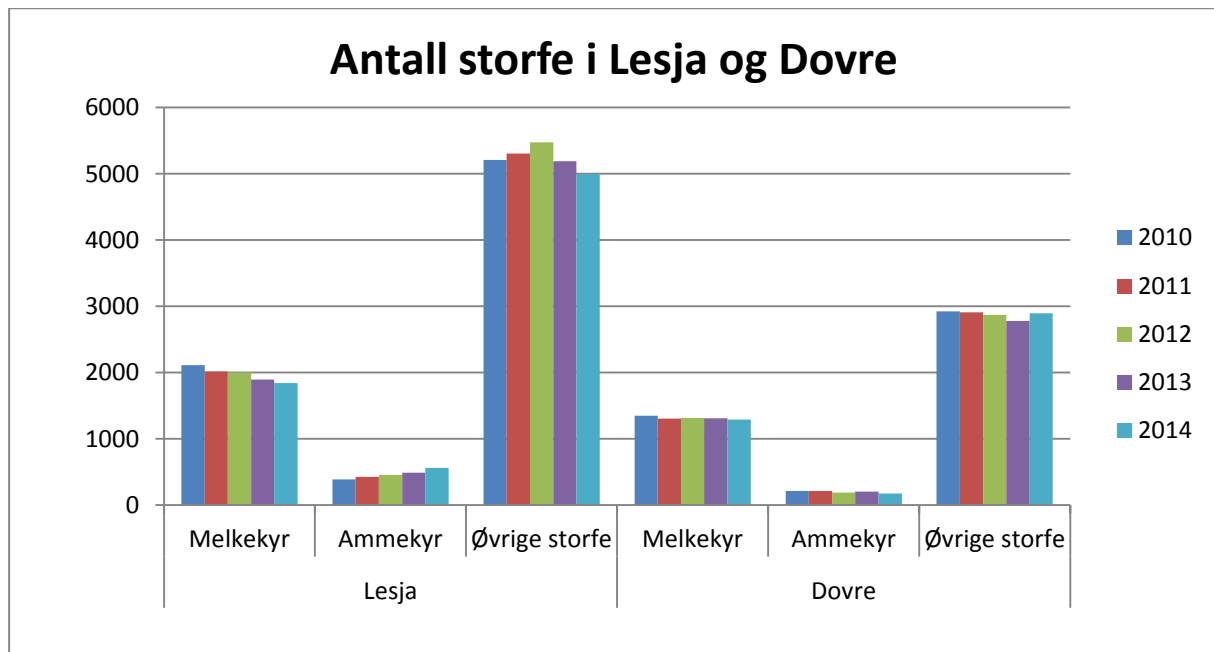
Kommune		2010	2011	2012	2013	2014
Lesja	Antall sau	5028	5449	5806	5989	6207
	Antall foretak	72	72	75	73	73
Dovre	Antall sau	3476	3358	3223	3137	3078
	Antall foretak	51	44	43	42	40

Tabell 4. Antall foretak med sau og antall vinterføra sau over 1 år pr. 1. januar, Kilde SLF

Både i Lesja og Dovre har antallet melkebruk og antallet melkekyr gått ned i perioden 2010 til 2014. Den samme utviklingen ser vi i begge kommunene for øvrige storfe, ungdyr og okser. Når det gjelder ammekyr, så er det en økning i både antall besetninger og antall dyr i Lesja, mens det i Dovre er en nedgang. I antall storfe totalt, er det en liten nedgang i perioden i begge kommunene. Det er vanskelig å si noe konkret om framtidsutviklingen, men det har i de senere åra vært en klar tendens i Nord-Gudbrandsdalen at foretak som slutter med melkeproduksjon går over til kjøttproduksjon, og da spesielt sau. Når det gjelder geit, så er det i 2014 bar ei besetning i hver av kommunene.

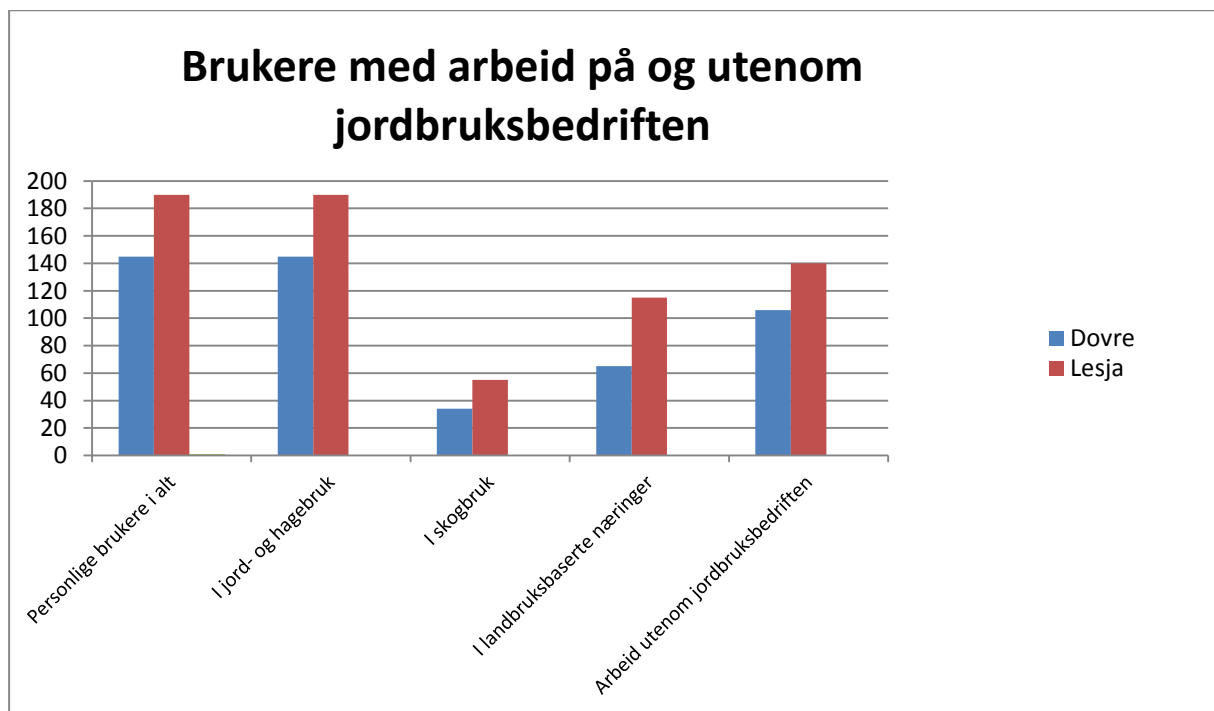
Figur 7: Antall foretak med storfe i Lesja og Dovre pr. 1. januar. Kilde: SLF

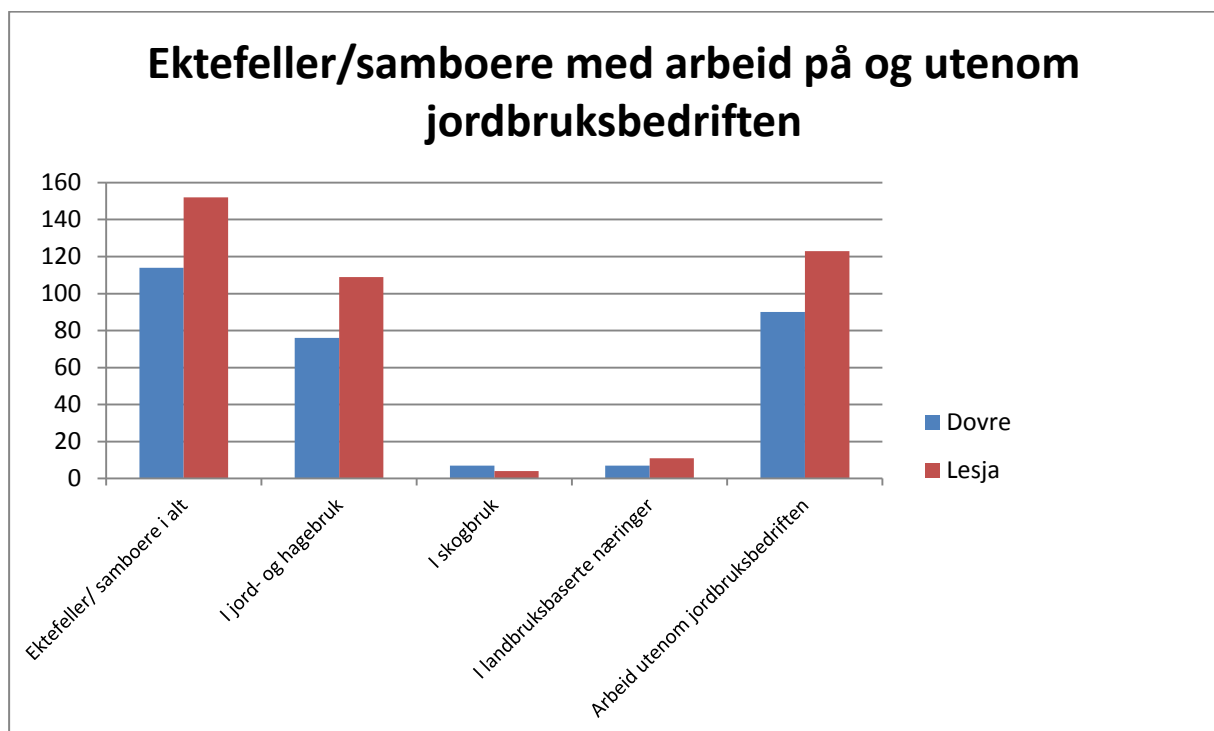
Figur 8: Antall storfe i Lesja og Dovre pr. 1. januar. Kilde: SLF

I dagens landbruk blir det færre og færre som har landbruket som eneste yrke. Den samme utviklingen ser vi og i Lesja og Dovre. I dag har over 70 % av gardbrukerne en eller annen form for arbeid utenfor bruket. Det samme gjelder og ektefelle eller samboer. Dette fører til at kravet for

effektivisering og rasjonalisering er høyt. Selv om drifta er lagt opp svært effektivt og rasjonelt og med høy mekaniseringsgrad, opplever mange i næringa at tida blir en minimumsfaktor. Denne utviklinga ser ut til å fortsette.

Figur 9: Brukere med arbeid på og utenom jordbruksbedriften. Kilde: SSB, Jordbrukstelling 1999 og Landbrukstelling 2010. Tabell 7.10

Figur 10: Ektefeller/samboere med arbeid på og utenom jordbruksbedriften. Kilde: SSB Jordbrukstelling 1999 og Landbrukstelling 2010. Tabell 7.11

Folketallsutviklingen i Lesja og Dovre viser negativ trend. I tillegg til at folketallet går ned, er det en negativ utvikling i alderssammensetningen. Gjennomsnittsalderen i begge kommuner er økende.

Kommune	2009	2010	2011	2012	2013
Lesja	2160	2199	2202	2149	2073
Dovre	2775	2758	2731	2726	2698

Tabell 5. Beregnet folkemengde 31. desember. Kilde SSB, Tabell: 05231

Forbrukerne stiller i dag større og større krav til renhet og opprinnelse til produktene. Dyr som har gått på fjellbeite oppfyller nettopp disse kravene. Med slike produkter er det muligheter for å ta ut en høyere pris i markedet. Et godt eksempel på dette er Høgfjellslam, som er en egen merkeordning for lam som har gått på beite i høgfjellet i Nord-Gudbrandsdal. Det har i løpet av de siste åra kommet en rekke slike merkeordninger rundt om i landet. Dokumentasjon på renhet, opprinnelse og dyrevelferd vil trolig bli kvalitetskrav som blir mer og mer viktig i framtiden.

Det stilles i dag strenge krav til dyrevelferd og hygiene. Trolig vil kravene bli skjerpet i framtiden. Spesielt gjelder dette tilsyn av dyr på utmarksbeite. Utredningsområdet ligger innenfor prioritert jerveområde i Oppland, noe som medfører økt krav til tilsyn. Det har til tider vært store tap på grunn av rovdyr, spesielt jerv, i utredningsområdet. Ved store tap vil det kunne bli gitt tillatelse til skadefelling av jerv. Det er da avgjørende med rask og enkel adkomst for at skadefellinga skal bli vellykket.

5.2 Dagens bruk av området

I dag nyttes beite i området i hovedsak av medlemmer i Jora beitelag. Også Reindølen Beitelag vil i løpet av sommeren ha beitedyr innenfor utredningsområdet, men det er i hovedsak streifdyr. Også beitedyr fra andre beitelag eller besetninger kan tidvis være innom utredningsområdet i beitesesongen. Det beites i hovedsak med sau, men noe storfe trekker inn ved Grisungen. I tillegg pågår det et beiteforsøk med storfe i regi av Forsvarsbygg og Dovre Fjellstyre.

5.2.1 Jora Beitelag

Jora Beitelag hadde 12 medlemmer i 2013 og slapp 1867 sau og lam og 148 storfe på utmarksbeite. Antall medlemmer i beitelaget har gått ned i de siste åra. Antall sau og lam slept på beite vært mellom 1800 og 2000, høyest var det i 2010 med 2028 slepte dyr. I følge leder i beitelaget trekker ca 60 – 70 % av sauene inn i utredningsområdet, eller er innom utredningsområdet, i løpet av sommeren. Det utgjør anslagsvis 1100 – 1200 dyr.

Medlemmene i beitelaget slipper normalt sauene på utmarksbeite rundt 10. juni. Dyrene slippes i hovedsak i området rundt Joramo. Hvor fort sauene trekker innover i fjellet, avhenger av kvaliteten på beite innover i fjellet. I år med tidlig beite i fjellet, tar det kun få dager før de trekker inn i utredningsområdet.

Når det gjelder storfe, slippes de også i hovedsak i området rundt Jora. Men det slippes også storfe fra Grønsetra og fra Nysetra. Dyr som er slept her trekker innover Grøndalen og inn til Skredalægeret eller innover ved Grisungen og Grisungdalen. I følge lederen i Jora Beitelag kan det dreie seg om totalt 40 storfe som trekker innom utredningsområdet.

Normalt har beitelaget felles sanking rundt 10. september. I 2014 hadde de felles sanking i helga 13. og 14. og helga 20. og 21. september. Under sanking samles sauene fra de innerste områdene i eksisterende inngjerdinger ved Rolstadsetra og mobile grunder ved Haukberget, ved Grisungen og i Grisungdalen. Sauen fra disse områdene blir kjørt hjem med lastebil. Resten av sauene blir drevet ned til Joramo. I 2014 ble det satt opp ei provisorisk samleleve ved Grisungen. Denne var svært nyttig under årets sanking.

Jora beitelag har sine beiteområder fra Jora ved Dombås og innover Dovrefjell og inn i Hjerkinnskytefelt. Beiteområdet er avgrensa i sør-øst mot jernbanen/E6 og i nord-vest langs Grøndalen. I Nord er området avgrensa mot Hjerkinns utmåling og fylkesgrensa mot Sør-Trøndelag. Beiteområder er i størrelse 250km² – 270 km².

Jora Beitelag	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Antall medlemmer	19	17	16	15	16	12
Slept, sau og lam	1803	1861	2028	1991	1940	1867
Tap, sau og lam	215	151	170	170	284	173
Tapsprosent, sau og lam	11,9	8,1	8,3	8,5	14,6	9,27
Slept, storfe	178	165	160	154	173	148

Tabell 6. Oversikt over antall medlemmer, antall slept dyr på beite og tapsprosenten for sau og lam i perioden 2008 – 2013. Kilde: <http://www.skogoglandskap.no/kart/beitestatistikk>

I beitesesongen 2012 var det store tap av sau og lam. Tapsprosenten for sau og lam var på 14,6 prosent. Når det gjelder total tapa på lam i 2012, var det på hele 18,0 prosent. Rovvilt var et stort problem dette året. Det førte ikke bare til store tap, men også til at sauene var urolig i beitesesongen. Dette sammen med at det var et tørt år med dårlig beite utover høsten, førte til at sauene trakk ut av området tidligere enn normalt. For året 2013 ligger tapsprosenten for sau og lam i overkant av 9 %, noe som fortsatt er svært høyt. For beitesesongen 2014 er ikke tapstalla offisielle ennå, men mye tyder på at den totale tapsprosenten for sau og lam ligger på i overkant av 6 %.

Tilsyn

I gjennom hele beitesesongen har beitelaget organisert tilsyn med beitedyrene. Det er satt opp tilsynsplan hvor tilsyn for hele beiteområdet er organisert. I forbindelse med obligatorisk tilsyn er beitelaget svært avhengig av eksisterende veier i området. Dette letter arbeidet med tilsyn betraktelig. Det er store områder som det skal føres tilsyn i, og uten å kunne bruke motoriserte transportmidler inn og ut av området, vil det gå svært mye tid for tilsynspersonellet.

I tillegg til tilsynet som medlemmene i Jora beitelag selv utfører, har det i de senere åra vært ansatt to personer som fører tilsyn i beitesesongen.

Jora beitelag har satt opp en tilsynsplan for medlemmene i laget. Medlemmene er delt inn i fire lag og det er satt opp plan for hele beitesesongen når lagene skal gå tilsyn. I følge plan så er det folk fra beitelaget ute i terrenget hver dag i løpet av beitesesongen.

TILSYNSPLAN FOR JORA BEITELAG SOMMEREN 2014

Lag 1. Arne Rolstad	Sau: Gule merker og gule klave	Skytefeltområdet – store ringveg
Øyvind Groven	Storfe: Gul klave	Grønseterområdet – Langranden
Reidar Brekke	Sau: Røde merker og røde klaver	Gårdsenden, Bekkeslåå – Kjelsungskaret – Villmannsbu
Lag 2. Ola John Brækken	Sau: Orange merker og orange klaver	Turrhaugen – Grønbogen – Steinhovda
Per Arne Brekken	Storfe: Blå klave	Nysæterområdet – Vålåsjøhø – Grisungdalen
Lasse Sønstebø	Storfe: Grønn klave	Grisungdalen /Grisungen
Lag 3. Birger Brækken	Sau: Grønne merker og grønne klaver	Nysæter – Knausan – Buaranden
Endre Amundgård	Sau: Grå merker og gråe klaver	Gårdsenden – Grisungen – Grisungdal – Einøvlingen
Ellen Syse	Sau: Gule og Røde merker og fiolette klaver	Grønseterområdet – Langranden
Lag 4. Ola Rolstad	Storfe:	Grønseterområdet – Langranden
Tarjej Løkken	Sau: Blå merker og blåe klaver	Gårdsenden, Korpehaugan – Grøndalen
Nina Mariplass	Storfe: Lilla klaver	Steinhovdaområdet - Grønseterområdet

Uke	Dato:	Man	Tir	Ons	Tor	Fre	Lør	Søn
23	2/6-8/6					1	2	3
24	9/9-15/6	4	1	2	3	4	1	2
25	16/6-22/6	3	4	1	2	3	4	1
26	23/6-29/6	2	3	4	1	2	3	4
27	30/6-6/7	1	2	3	4	1	2	3
28	7/7-13/7	4	1	2	3	4	1	2
29	14/7-20/7	3	4	1	2	3	4	1
30	21/7-27/7	2	3	4	1	2	3	4
31	28/7-3/8	1	2	3	4	1	2	3
32	4/8-10/8	1	2	3	4	1	2	3
33	11/8-17/8	4	1	2	3	4	1	2
34	18/8-24/8	3	4	1	2	3	4	1
35	25/8-31/8	4	1	2	3	4	1	2
36	1/9-7/9	3	4	1	2	3	4	1
37	8/9-14/9	2	3	4	1	2	3	4

Figur 11: Tilsynsplan for Jora Beitelag 2014.

Tapstallene for Jora beitelag har vært store i flere år. I perioden 2011 – 2013 har gjennomsnittlig tapsprosent vært over 10. I følge Mattilsynet klassifiserer de et beite der gjennomsnittlig tap de siste 3 år er over 10 %, for et beite med høy risiko. I forskrift om velferd for småfe er saueholdere pålagt tilsyn med dyr på utmarksbeite. I områder uten særlig risiko, skal dyrene sees etter minst en gang pr. uke. I områder med høy risiko, slik som tilfellet er for Jora beitelag, skal det føres tilsyn flere ganger i uka. Dette er spesielt viktig for at eventuelle syke og skadde dyr skal bli oppdaga så fort som mulig. Store tap på kort tid kan gjøre det nødvendig å sanke inn sauen i beitesesongen.

For besetninger der tapsprosenten har vært over 10 % de siste tre åra, vurderer Mattilsynet å innføre beitenekt. Dette vil få store økonomiske og praktiske konsekvenser for de besetninger som eventuelt blir berørt. For å begrense eller redusere tapene, vil et godt og effektivt tilsyn være et av de viktigste tiltakene sauebøndene kan gjennomføre.

En viktig årsak til de store tapene i Jora beitelag har vært jerv. Stortinget har vedtatt forvaltningssoner for rovvilt. Beiteområdet for Jora beitelag ligger forvaltningszone for jerv. Mattilsynet mener derfor at det er viktig at det blir lagt til rette for at beitebrukerne kan få utført det omfattende tilsynet som er nødvendig på en mest mulig effektiv måte. Her vil gode kommunikasjonsmuligheter være viktig. Mattilsynet har etter forespørsel fra Fylkesmannen redegjør for dette i et brev datert 10.03.14. (vedlegg 1)

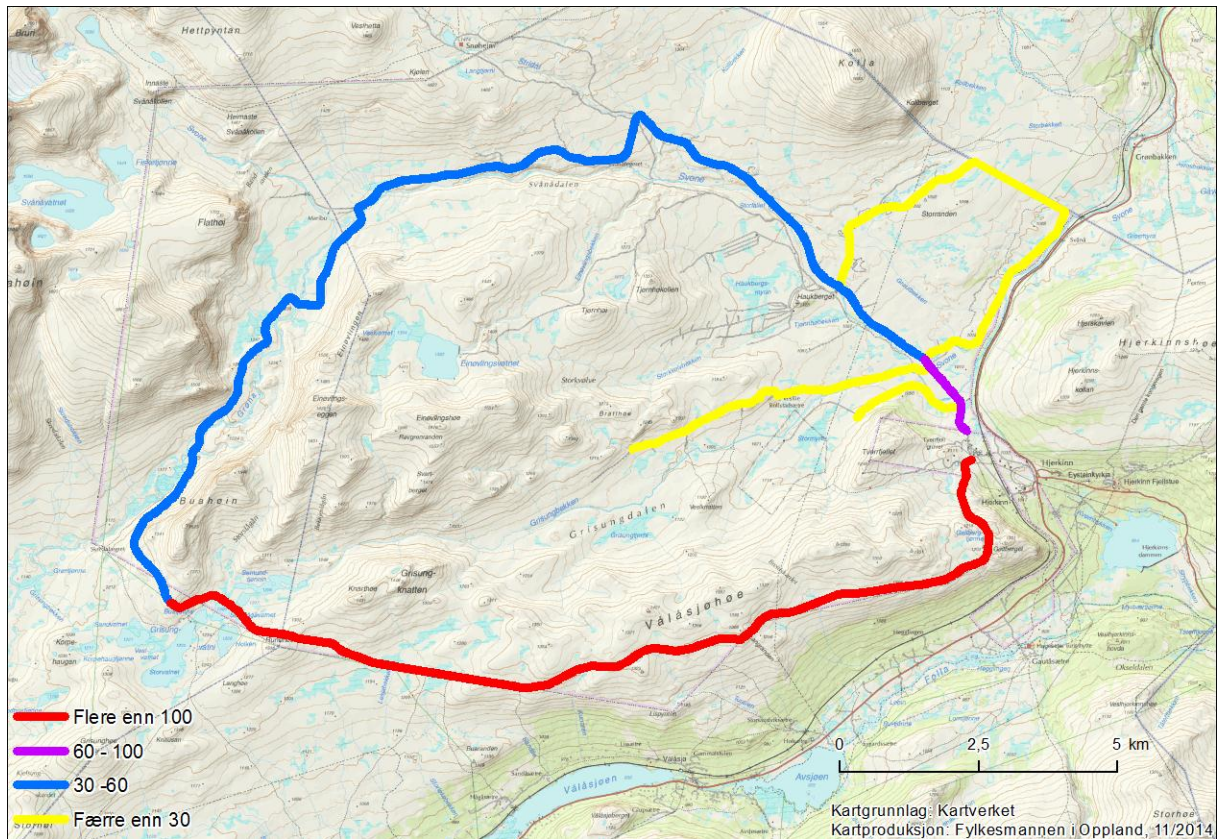
Bruk av eksisterende veinett

Som det framkommer av tilsynsplan, er det daglig medlemmer fra beitelaget inne i området for tilsyn med buskaper. Det er for beitesesongen 2014 ført nøyaktige kjørebøker for all ferdsel i skytefeltet. Medlemmene i Jora Beitelag har hatt adgang til veinettet i forbindelse med tilsyn og sanking.

Utredningsområdet er på hele 179 km². Selv om E6 over Dovrefjell går like sør for området, vil adkomsten til området bli vanskelig uten bruk av eksisterende veinett. Å gå inn til Grisungen fra Gardsenden tar i følge beitebrukerne nærmere to timer. Da er en bare kommet inn til utkanten av området. Dersom en regner at en går med en fart på ca 4 km pr time, så vil turen videre gjennom Grøndalen til Striåbrui ta mellom 4 og 5 timer. Dette vil medføre at det vil bli vanskelig å basere seg på dagsturer i forbindelse med tilsyn. Dagens landbruk gir som regel bare arbeidsplass til en person. Ofte har gardbrukeren lønnet arbeid utenfor garden også. Dette medfører at tiden blir en minimumsfaktor. Å måtte bruke flere dager på tilsyn i løpet av uka er derfor lite forenelig med dagens landbruk.

For næringa er det derfor et klart behov for rask og enkel tilgang til området, både i forbindelse med tilsyn og sanking.

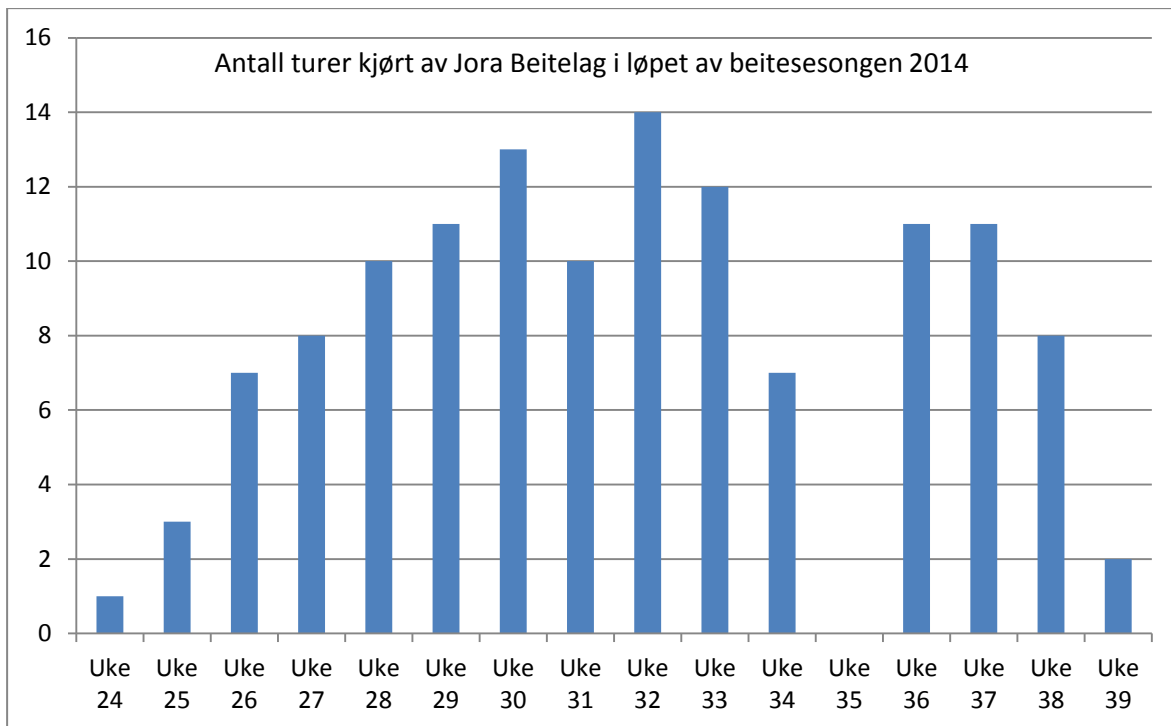
Ut fra kjørebøkene til medlemmene i beitelaget har en forsøkt å synliggjøre hvilke veistrekninger som er mest brukt. En har delt inn veinettet i mindre strekninger, og talt opp hvor mange biler som har kjørt de enkelte strekningene. F.eks. vil en tur rundt hele Store Ringvei gi en registrering på alle strekningene rundt Ringveien, mens en tur inn til Grisungen med retur samme vei, vil gi to registreringer på strekningen. Noen registreringer i kjørebøkene er ikke helt entydige, og av den grunn vil ikke tallene være helt eksakte. Men hovedtrendene er helt klare.

Figur 12: Oversikt over antall turer foretatt av Jora Beitelag langs ulike veistrekninger i skytefeltet i 2014.

Den mest trafikkerte veistrekningen er helt klart strekningen fra Hjerkinsjøen og inn til Grisungen. Strekningen inn til krysset til Rolstadsetra og mye brukt. Dette har sammenheng med at all trafikk til rundt Store Ringvei, Lille Ringvei, og inn til Rolstadsetra kjører denne strekningen.

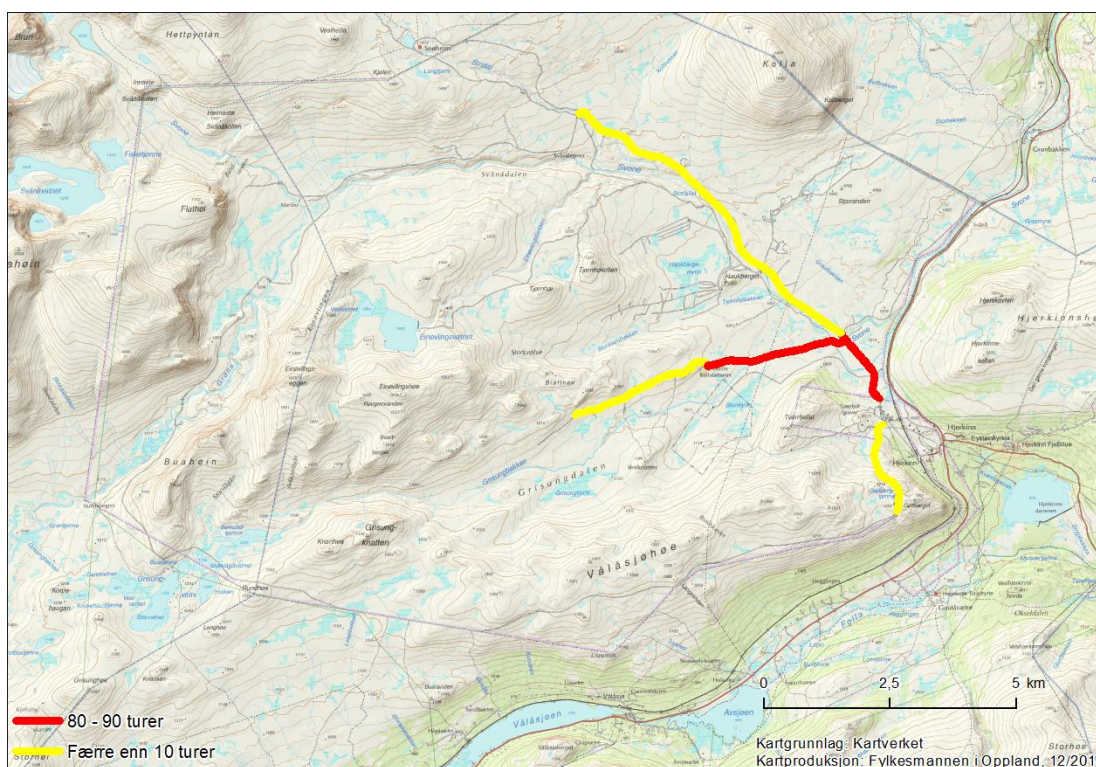
I forbindelse med tilsyn er det mange som kjører rundt hele Store Ringvei. Lille Ringvei og veien inn forbi Rolstadsetra og inn til Tverrfjellet/HFK sletta er de veistrekningene som er minst brukt. Snøheimvegen videre innover fra Stridåbrua er ikke brukt i 2014..

Figur 13: Antall turer foretatt av beitelaget i løpet av beitesesongen 2014 fordelt på ukenummer. (Én tur er i denne sammenhengen én oppføring i kjørebok.)

Som det framkommer av figur 13 er trafikken på veiene i skytefeltet økende utover i beitesesongen, med en topp i begynnelsen av august. Trafikken går noe ned i slutten av beitesesongen, for igjen å ta seg opp i forbindelse med sankingen.

Forsvarsbygg har et beiteforsøk med storfe gående i området. Dovre Fjellstyre har ansvaret for gjennomføringen av prosjektet. Prosjektet fører med seg en del trafikk, spesielt inn til Rolstadsetra i forbindelse med tilrettelegging og tilsyn.

Figur 14: Oversikt over antall turer foretatt av Dovre Fjellstyre i forbindelse med storfe prosjektet.

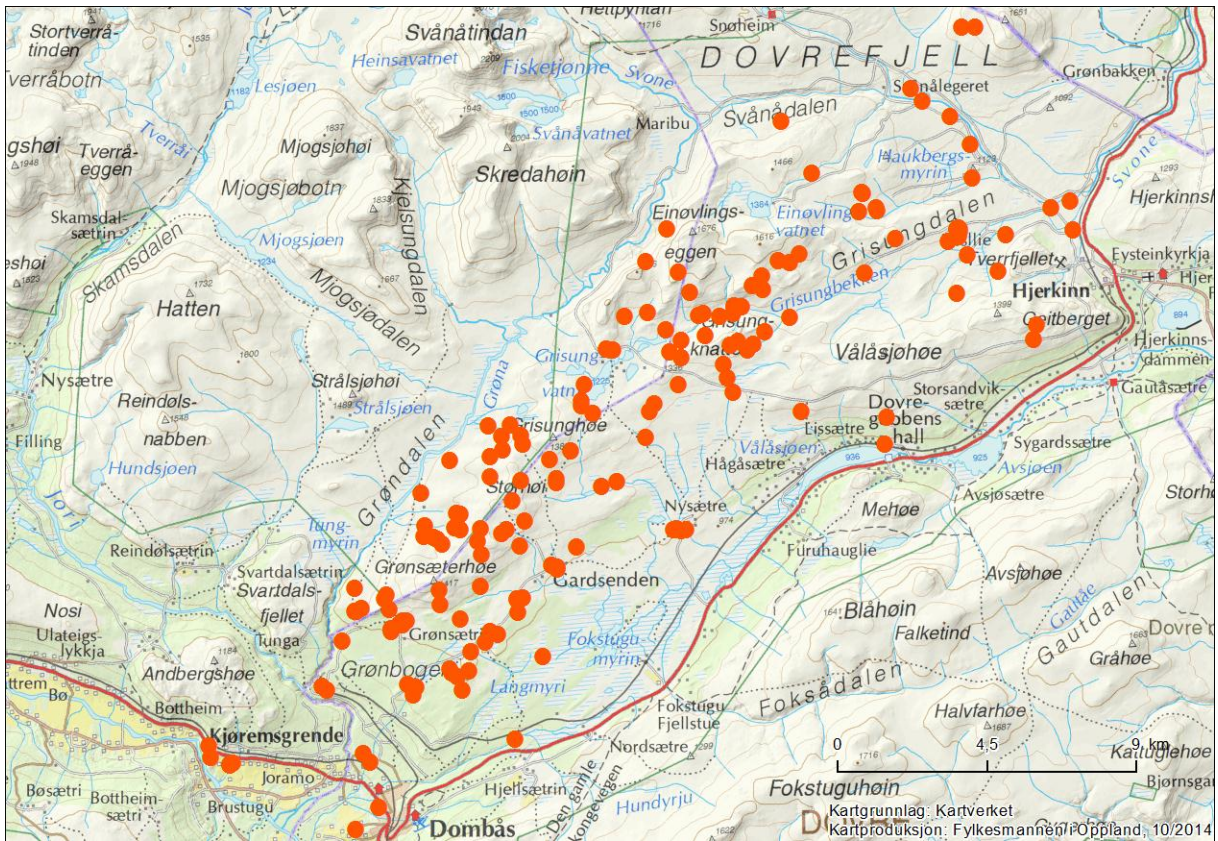
Både Dovre Fjellstyre, Lesja Fjellstyre og SNO har flere oppgaver i området. I 2014 har disse ifølge kjørebøkene hatt et relativt få antall turer inn i skytefeltet i forbindelse med rypetaksering, ferdelsesregistrering, oppgaver knyttet til fjellrevprosjektet, oppsyn med moskus og skadedokumentasjon på bufe. I forbindelse med sine turer inn i området observerer de og beitedyrene, og rapporterer til beitelaget dersom de observerer noe unormalt. I beitesesongen 2014 har det vært forholdsvis lite tap på grunn av rovdyr, og forvaltningen har kun hatt et oppdrag i forbindelse med skadedokumentasjon (Grisungen). Bruken av vegnettet i forbindelse med skadedokumentasjon vil variere fra år til år.

Rovvilt og radiobjeller

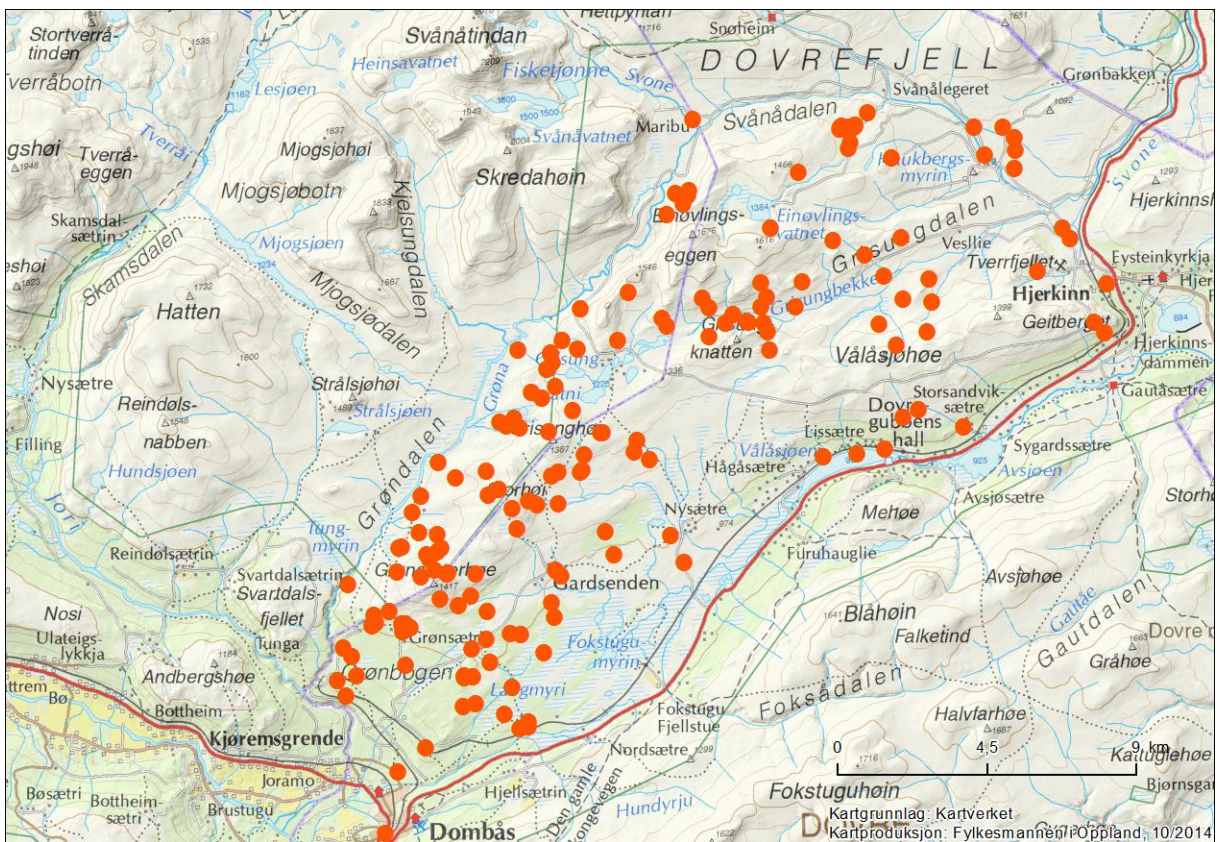
Tap av sau i beiteperioden varierer fra år til år. Ut over normaltapet, er det i hovedsak de store rovdyra som er årsaken. Bortsett fra rev og ørn tidlig i beitesesongen, er det jerven som gjør mest skade i dette området. Utredningsområdet ligger innenfor prioriterte jerveområdet i Oppland. Oppland skal ha 4 ynglinger med jerv i året, noe som tilsvarer en bestand på 25 – 26 dyr i region. På grunn av til tider store tap på beite, har Jora Beitelag gått til innkjøp radiobjeller til en del av beitedyra. I beitesesongen 2014 var 170 sau merket med radiobjeller. Ved hjelp av disse får eieren varsel dersom noen av dyra ikke har beveget seg siste døgn, noe som indikerer at det kan være skadd eller dødt. Det er svært viktig å lokalisere og finne igjen skadde og døde dyr så fort som mulig, både av dyrevelferdsgrunner og for å dokumentere tap på beite. Beiteområdet er svært stort, men ved hjelp av radiobjellene får eieren GPS koordinater på individene slik at de blir mulig å finne igjen dyrene.

Som nevnt er det store beitearealer innenfor utredningsområdet, og det er beiteressurser til langt flere dyr enn det slippes i dag. Ved hjelp av radiobjellene har en viss oversikt over hvor dyrene befinner seg til en hver tid. Men så lenge bare rundt 9 % av dyrene har radiobjeller, og bjellene er ulikt fordelt på besetningene, vil en ikke få en helt korrekt og total oversikt over hvor all sauen til en hver tid befinner seg. Under ser en kart som viser registreringen av sau med radiobjeller først, midt i og i slutten av beitesesongen. Ut fra disse kartene får en et godt inntrykk over hvor sauen i hovedsak har sine beiteområder.

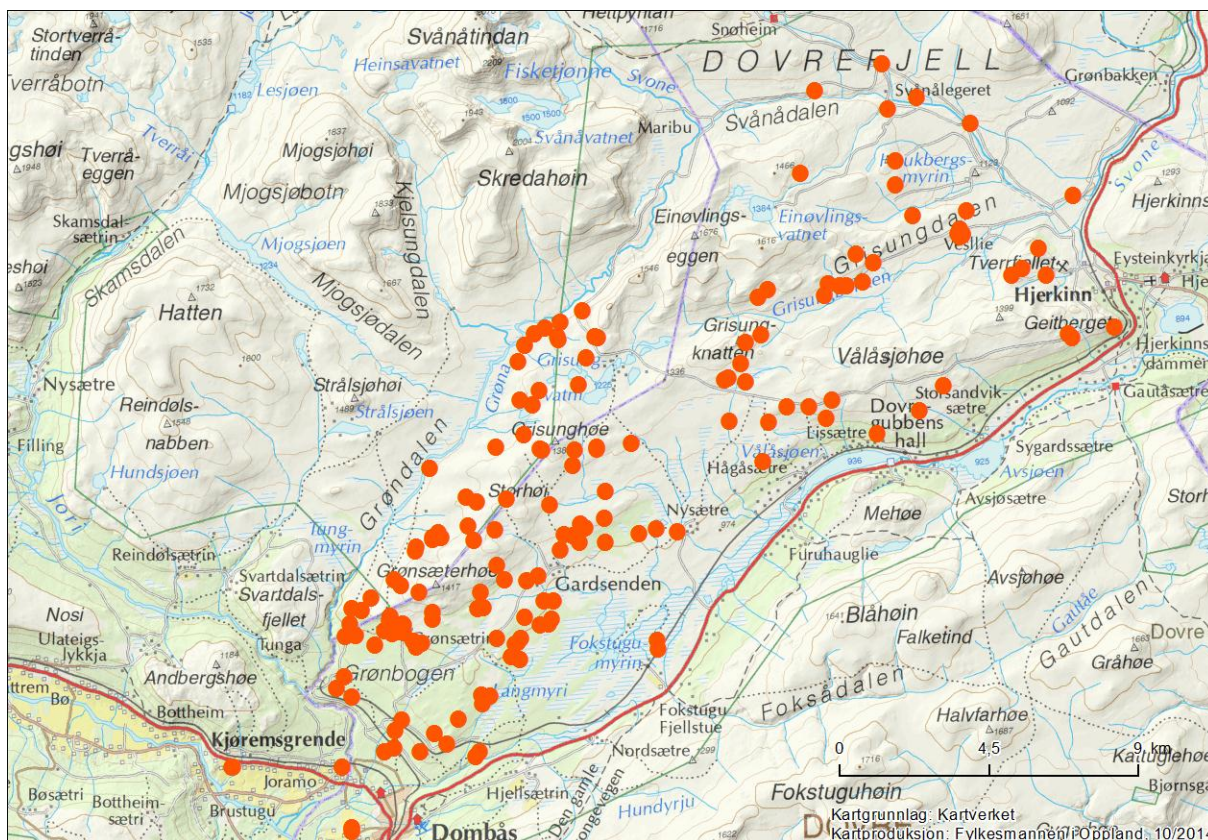
Mye tyder på at sauen i løpet av de senere åra har utvidet sine beiteområde. Trolig er antallet sau som beiter i Grøndalen og Svånådalen høyere i år enn det var for 5 – 10 år siden.

Figur 15: Registrering av radiobjeller 1. juli 2014

Figur 16: Registrering av radiobjeller 1. august 2014

Figur 17: Registrering av radiobjeller 1. september 2014

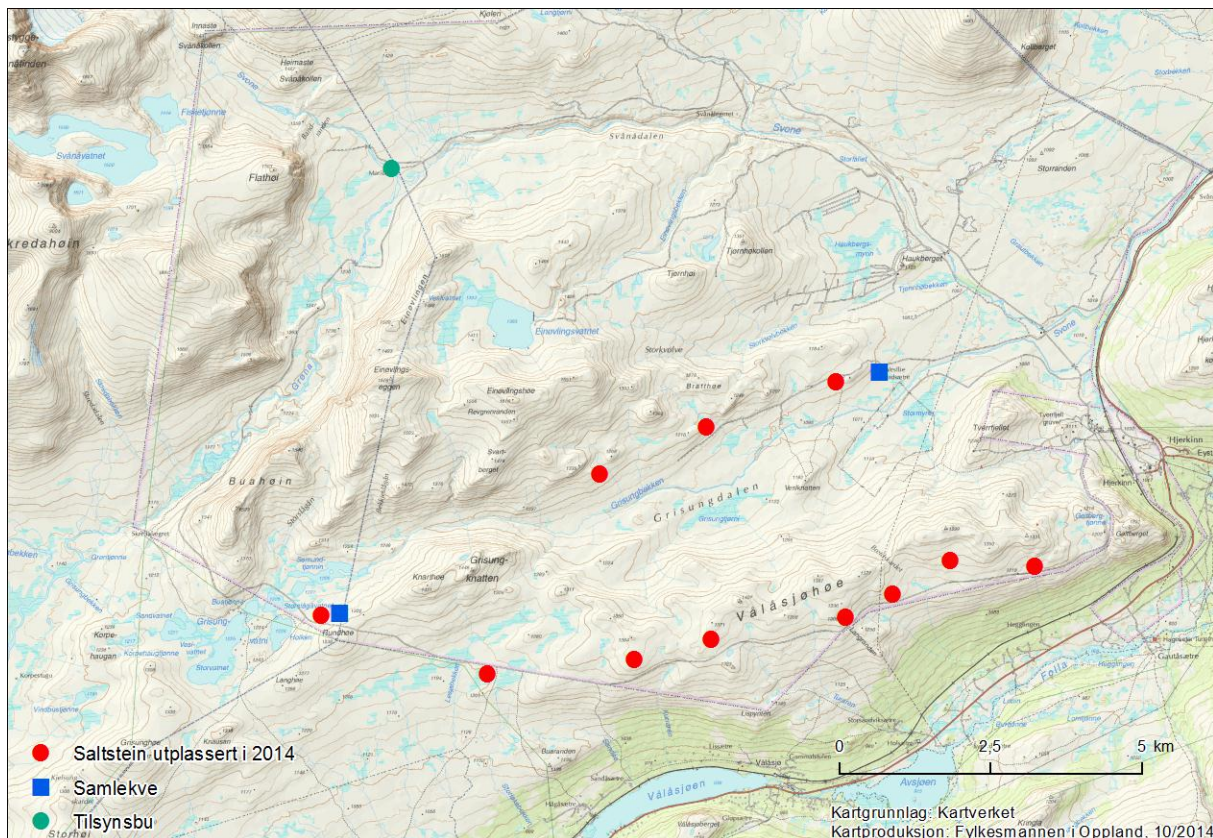
Saltsteiner og tekniske installasjoner

Beitelaget legger hvert år ut saltsteiner for sauene i beiteområdet. Saltstein blir lagt ut i de områder hvor det ferdes mest sau. I beitesesongen 2014 ble det lagt ut saltstein i Grisungdalen og langs veien inn til Grisungen. Dyrene vil og oppholde seg i, eller trekke innom de områdene, der de har tilgang til salt.

Beitelaget har i dag ingen egne faste samlekvæver i området. Men de bruker de inngjerdede arealene ved Rolstadsetra, samt at de benytter mobile lemmer/gjerdet i forbindelse med sankingen. I 2014 ble det i tillegg satt opp ei provisorisk samlekvæve ved Grisungen. Denne var til stor hjelp, og fra næringen er det ytret ønske om denne blir en fast installasjon.

I dag har beitelaget ingen buer i utredningsområdet som de kan nytte i forbindelse med tilsyn. Men det er noen som benytter private buer eller hytter ved Grisungen i forbindelse med tilsyn. Det er også avgjort at Lesja fjellstyre skal overta Maribu for bruk av fjellstyrene og Jora beitelag i forbindelse med oppsyn og tilsyn med beitedyr. Her gjenstår det kun formaliteter mellom Forsvarsbygg og fjellstyret. Dersom adkomsten til beiteområdet blir begrenset ved at alle veiene blir tilbakeført, vil beitelaget ha behov for flere tilsynsbuer i området.

Dersom det blir åpnet opp for beiting med storfe i området, vil utnyttelsen av beiteressursene bli langt bedre enn i dag. Men behovet for å komme seg inn i området på en enkel og effektiv måte, både i forbindelse med tilsyn og sanking, vil ved beiting med storfe være like stort som for sau. Det vil og trolig være behov for samlekvæver, lasteramper og muligens også sperregjerdet dersom en vil utnytte området til storfebeite.

Figur 18: Kart som viser utplasserte saltsteiner og samlekvær i beitesesongen 2014. Maribu skal overdras til Lesja fjellstyre og vil være tilgjengelig som framtidig tilsynsbu.

Flytting av besetninger

Dersom mulighetene for å nytte området til beite blir begrenset, enten i form av restriksjoner eller muligheter for adkomst og tilsyn, vil det medføre store utfordringer for gardbrukerne. Beitemønstret til sauen er i stor grad opplært, slik at lam som har gått i et område vil naturlig trekke til samme område seinere år. Å flytte eksisterende besetning til nytt område er derfor ofte svært vanskelig. Ofte vil løsningen være å skifte ut hele eller deler av besetningen. Det vil og være spørsmål om medlemmene i Jora Beitelag har beiterett i eventuelt nye områder. Spørsmålet vil være aktuelt å belyse nærmere i konsekvensutredningen.

5.2.2 Reindølen Beitelag

Reindølen Beitelag hadde 16 medlemmer i 2013, og slapp 2489 sau og lam og 257 storfe på utmarksbeite. Antall sau og lam slept på beite har vært økende de seinere åra. Selv om det har vært en nedgang i antall medlemmer i beitelaget fra 2011 til 2012, har tallet slepte dyr økt også i denne perioden.

Reindølen Beitelag har få dyr som beiter i utredningsområdet. I hovedsak er det streifdyr som tidvis er innom området i løpet av sommeren. Beitelaget har heller ikke noe organisert tilsyn i utredningsområdet.

Reindølen Beitelag	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Antall medlemmer	17	18	19	19	15	16
Slept, sau og lam	1832	1914	1980	2086	2247	2489
Tap, sau og lam	101	49	88	72	50	68
Tapsprosent, sau og lam	5,51	2,56	4,44	3,45	2,23	2,73
Slept, storfe	204	206	178	208	248	257

Tabell 7. Oversikt over antall medlemmer, antall slept dyr på beite og tapsprosenten for sau og lam i perioden 2008 – 20013. Kilde: <http://www.skogoglandskap.no/kart/beitestatistikk>

5.3 Beiteforsøk storfe – Forsvarsbygg

Fra skytefeltet ble opprettet har Forsvaret gitt årlig kompensasjon til fjellstyrene for at storfe ikke skal beite i området. Nå når aktiviteten i skytefeltet er avsluttet, er det satt i gang beiteforsøk med storfe på oppdrag fra Forsvarsbygg. Det er Dovre Fjellstyre som er ansvarlig for gjennomføringen av prosjektet.

Formålet med prosjektet er å avklare om beitende storfe kan få i seg splinter og andre metallfragmenter fra detonerte granater innenfor skytefeltet. Medlemmer av Jora Beitelag stiller med storfe til forsøket. Dyrene får lagt inn magneter i vomma før beiteslipp, og de blir videre kontrollert av veterinær ved slakting. Resultatet fra forsøket vil gi svar på om det igjen er tilrådelig å åpne skytefeltet for storfebeiting.

I beitesesongen 2012 ble det slept 16 kviger i området. I følge prosjektrapporten fra 2012 (Dovre Fjellstyre 2012), var det problemer med å holde dyrene innfor skytefeltet. Dette førte til at de kun ble eksponert for metallfragmenter i 43 % av tiden de var på utmarksbeite. Syv av kvigene ble slaktet i 2012, og i følge Mattilsynet sin rapport (Mattilsynet DK-Gudbrandsdal 2012) ble det ikke gjort funn av større synlige fragmenter i dyra, og det ble heller ikke påvist patologiske forandringer i på nettmage eller bukkinne.

I forsøksåret 2013 ble det slept 9 kastrater, 14 kviger og 2 kyr. På alle dyra ble det lagt inn magnet i nettmagen. Dyra ble de første 13 dagene holdt på ei inngjerdet kve ved Rolstadsetra. Dette for at de skulle venne seg til området. Etter det ble de slept fritt på utmarksbeite. 16 av dyra fikk halsbånd med radiosender slik at de kunne spores via PC. Dyra gikk fritt på fjellbeite i 56 dager (15.7 – 9.9). Det meste av tiden gikk de i Grisungdalen. I følge rapporten fra Dovre Fjellstyre (Dovre Fjellstyre 2013) antas det at dyra gikk over 90% av tiden på beiteområder der de var utsatt for metallfragmenter.

De 9 kastratene ble slaktet i løpet av høsten. I følge rapporten fra Mattilsynet ble magneten gjenfunnet i samtlige individ. Det ble ikke påvist synlige betennelsesforandringer på noen av dyra. På enkelte av magnetene ble det funnet metallfragmenter opp til 1 x 2 cm. Siden ingen av dyra hadde synlige patologiske forandringer på nettmage eller bukkinne og at ingen magneter som hadde

metallfragmenter som stakk utenfor beskyttelseshylsteret rundt magneten, er konklusjon at ingen av dyra har fått i seg metallfragmenter som har kunnet gi opphav til betennelsesreaksjoner i tarmsystemet. Men det anbefales at magnet legges ned forebyggende på alle individ av storfe som skal beite i området (Mattilsynet DK-Gudbrandsdal 2013).

6. Oppsummering

Utredningsområdet har vært brukt som utmarksbeite i lang tid. Først i hovedsak som beite for storfe, men i de senere åra som beiteområde for sau. På grunn av militær aktivitet i skytefeltet, har det ikke vært organisert beite med storfe i området siden rundt 1950. Beitekvaliteten må betegnes som god, men områdets beitekapasitet er i dag ikke nyttet fullt ut. Beiteressursen i området tilsvarer ca 880 daa fulldyrka jord i bygda.

Utredningsområdet er stort, hele 179 km². Området er i dag forholdsvis lett tilgjengelig. En vil finne sau spredt rundt i hele området, men hovedtyngden av beitedyr finner en i områdene i Grisungdalen og rundt Grisungen. Det er også her beitelaget har lagt ut saltsteiner.

Området ligger innenfor forvaltningssonen for jerv. Dette har medført til tider store tap, enkelte år på over 10 %. I følge Mattilsynet vil et slikt område betegnes som beite med høy risiko, noen som fører til krav om tilsyn flere ganger i uka.

Jora Beitelag har et godt organisert tilsyn, og bruk av det eksisterende veinettet i området i forbindelse med tilsyn og sanking har vært viktig for å kunne utøve det tilsyn som er påkrevd.

Landbruket i Lesja og Dovre står fortsatt sterkt, selv om det som ellers i landet har det vært en nedgang i aktive bruk. Begge kommunene har få alternative arbeidsplasser, noe som setter klare begrensinger i arbeidsmarkedet. For kommunene vil derfor landbruket være ei viktig næring også i tiden framover.

6.1 Betydningen av å fjerne veger

Det ligger inne i naturrestaureringsprosjektet at vegnettet i skytefeltet skal fjernes. Snøheimvegen ble skilt ut i en egen prosess i 2008 og Stortinget vedtok høsten 2013 å utsette endelig vedtak for Snøheimvegen til 2017. Stortinget vedtok samtidig at øvrige veger skal saneres i tråd med prosjektplanen for naturrestaureringsprosjektet.

For beitebrukerne har veiene i området vært viktig for å lette adkomsten i forbindelse med tilsyn og sanking. I et landbruk der de fleste har en eller annen form for arbeid utenom bruket, vil lett adkomst til beiteområdene være avgjørende for et effektivt og rasjonelt tilsyn, og vil og være avgjørende for en fortsatt utstrakt beitebruk i området. Enkel adkomst til området er og avgjørende for en rasjonell og effektiv sanking om høsten. I forbindelse med tap av beitedyr til rovdyr, spesielt jerv, vil rask tilgang til området være avgjørende i forbindelse med eventuell skadefelling og for å få finne skadde og døde dyr. Dersom veiene blir fjernet vil beitebrukerne måtte bruke vesentlig større ressurser, spesielt i form av tid, for å utføre de nødvendige og pålagte tilsyn. En analyse av kjørebøker for beitesesongen 2014 viser at veien mellom Hjerkin og Grisungen er mest brukt, men at hele Store Ringvei er viktig i forbindelse med tilsyn og sanking. I 2014 var det lite tap på grunn av store rovdyr. Bruken av vegnettet i forbindelse med skadedokumentasjon og skadefelling vil variere fra år til år.

Hvis veiene blir fjernet vil trolig mange vurdere om de fortsatt ønsker og har mulighet til å drive med denne produksjonen. Et alternativ for noen vil være å flytte besetningen til et annet beiteområde. Dette er ofte vanskelig uten å skifte ut hele eller deler av besetningen. Videre må spørsmålet om beiterett i nye områder eventuelt avklares.

Referanser:

- Bjor, K. & Graffer, H. 1963:** Avling og avdrått. I: Beiteundersøkelser på skogsmark. Forsk. Fors. Landbr. 14, s 149 – 226.
- Dovre Fjellstyre 2012:** Rapport beiteprosjekt Hjerkinnskytefelt 2012.
- Dovre Fjellstyre 2013:** Rapport beiteprosjekt Hjerkinnskytefelt 2013. (30. mars 2014, Kari Svensgard)
- Mattilsynet DK-Gudbrandsdal 2012:** Rapport undersøkelse av vomsett kviger fra Hjerkinnskytefelt
- Mattilsynet DK-Gudbrandsdal 2013:** Rapport fra Mattilsynet DK-Gudbrandsdal angående kviger fra Hjerkinnskytefelt september 2013
- Rekdal Y. 1998:** Fjellvegetasjon og beite i Dovre kommune. Rapport frå vegetasjonskartlegging. NIJOS rapport 8/98.
- Rekdal Y. 2010:** Beitekapasitet i utmark. Sau og geit nr. 6/2010, s. 34 – 36.
- Rekdal, Y. og Larsson, J.Y. 2005:** Veiledning i vegetasjonskartlegging M 1:20 000 – 50 000. NIJOS rapport nr. 5/05
- Rolstad O. og Lyftingsmo E. 1951:** Årbok for Gudbrandsdalen 1951, s. 65-71. Dølaringen.
- Rt-1990:** Norsk Retstidene 1990. s. 1113
- Selsjord, I. 1966:** Vegetasjons- og beitegranskingar i fjellet. Forsk. Fors. Landbr. 11, s. 326 - 381.
- Selsjord, R. K. G. 2002:** Tilbakeføring av Hjerkinnskytefelt til sivile formål. Beitebruk i Hjerkinnskytefelt. Rapport Dovre/Lesja kommune.
- Tveitnes, A. 1949:** Norske fjellbeite. Bind II. Det kgl. Selsk. for Norges vel. Oslo. 167s.

Muntlige kilder:

Endre Amundgård, Jora Beitelag
Trond Berger, Statskog
Ola Jo Botheim, Lesja
Jørn Botheim, Lesja
Rolf Sørungård, Lesja

Vedlegg:

1. Brev angående tilsyn med sau, Mattilsynet

Vedlegg 1

FYLKESMANNEN I OPPLAND
v/lvar Lorentzen
Postboks 987
2626 LILLEHAMMER

Dykkar ref:
Vår ref: 2014/062018
Dato: 10.03.2014
Org.nr: 985399077

TILSYN MAD SAU I JORA BEITELAG

Mattilsynet, DK Gudbrandsdal har fått ein førespurnad frå Fylkesmannen i Oppland v/lvar Lorentzen om å koma med ei uttale i høve til naudsynt tilsyn med sau i Jora beitelag. Bakgrunnen for dette er at det blir diskutert å stenge tilførselsvegane inn i området for normal ferdsel.

I «Forvaltningsplan for rovvilt i region 3 – Oppland» står det at Oppland skal ha 4 ynglingar av jerv noko som tilsvarar om lag 25 – 26 jerv i regionen før yngling. Ynglingane er lagt til kommunane Sør-Fron, Nord-Fron, Sel, Dovre, Lesja, Skjåk, Lom og Vågå. Tellingar i 2013 viste at området hadde 5 ynglingar, dvs. ei yngling meir enn det som er sett som mål i forvaltningsplanen.

Jora beitelag har vore av dei beitelaga med store tap av sau på utmarksbeite i fleire år. I åra 2011 – 2013 var dei totale tap på lam i beitesesongen høvesvis 10,7, 18,0 og 10,6 % medan dei dei tilsvarande tala for søyer + lam var høvesvis 8,5, 14,6 og 9,3 % (dvs. gjennomsnittleg tap siste 3 år > 10%). Ein viktig årsak til store tap har vore jerv. Mattilsynet klassifiserer eit beite der gjennomsnittleg tap siste 3 år er over 10 %, for eit beite med høg risiko.

I forskrift om velferd for småfe er sauehaldar pålagt tilsyn når dyr er halde på utmarksbeite: «Dyr som holdes på utmarksbeite, skal sees etter minst en gang pr. uke i områder uten særskilt risiko. Ved mistanke om økt fare må tilsynet intensiveres slik at forhold som kan medføre dårlig velferd, syke, skadde og avmagrede dyr, oppdages så tidlig som råd er.» I eit utmarksbeite med høg risiko slik som tilfelle er for Jora beitelag, må sauehaldarane føre tilsyn med sauene sine fleire gonger i veka. Dette er særleg viktig for at eventuelle sjuke og skadde dyr skal bli oppdaga så snøgt som råd. Det er òg viktig for å følgje tapsutviklinga utover beitesesongen og såleis få sett inn tiltak på eit tidleg tidspunkt. Store tap på kort tid kan t.d. gjera det naudsynt å sanke inn sauene i beitesesongen.

Konklusjon

Stortinget har vedteke forvaltningssoner for rovvilt. I region 3 er det forvaltningssone for jerv som dekkjer åtte kommunar m.a. Lesja. Mattilsynet meiner difor at det er viktig at det blir lagt til rette for at beitebrukarane kan få utført det omfattande tilsynet som er naudsynt, på ein mest mogleg effektiv måte. Gode kommunikasjonsmoglegheiter vil vera viktig i så måte.

Med helsing

Øivind Gaden
distriktssjef

Knut Romsås Breden
seniorinspektør

Mattilsynet
Distriktkontoret Gudbrandsdal

Saksbehandlar: Knut Romsås Breden
Tlf: 22 40 00 00 / 61234616
Besøksadresse: Vormstuguvegen 40,
Lillehammer
E-post: postmottak@mattilsynet.no
(Hugs namnet på mottakaren)

Postadresse:
Felles postmottak, Postboks 383
2381 Brumunddal
Telefaks: 23 21 68 01

